



# Bosnia ja Hertsegovinan teemamatkailun kehittäminen

---

Teliö, Teija-Marja & Wallenius, Laura

Laurea-ammattikorkeakoulu  
Laurea Kerava

## Bosnia ja Hertsegovinan teemamatkailun kehittäminen

Teija-Marja Teliö & Laura Wallenius  
Matkailun koulutusohjelma  
Opinnäytetyö  
Syyskuu, 2011

## Sisällys

1	Johdanto .....	7
2	Matkailun muodot .....	8
2.1	Työntö- ja vetovoimatekijät .....	8
2.2	Matkailijatyypit .....	9
2.3	Matkustusmotiivit .....	9
2.4	Matkailijan roolit .....	11
3	Teemamatkailu .....	11
3.1	Kulttuurimatkailu .....	12
3.2	Liikuntamatkailu .....	12
3.3	Luontomatkailu .....	13
3.4	Seikkailumatkailu .....	13
3.5	Musta matkailu .....	13
3.6	Gastronominen matkailu .....	14
4	Bosnia ja Hertsegovina – Historian ja kulttuurien sulatusuuni .....	14
4.1	Sijainti ja yhteiskunta .....	14
4.2	Talous .....	16
4.3	Historia .....	17
4.4	Luonto ja ilmasto .....	20
4.5	Kulttuuri ja identiteetti .....	21
5	Bosnia ja Hertsegovina – Itä-Euroopan helmi .....	23
5.1	Matkailun kehittyminen .....	23
5.2	Matkailijamääriä Bosnia ja Hertsegovinassa .....	24
5.3	Saavutettavuus ja turvallisuus .....	26
5.4	Vetovoimatekijät ja aktiviteetit .....	27
5.4.1	Sarajevo .....	29
5.4.2	Mostar .....	30
5.4.3	Medugorje .....	30
5.4.4	Banja Luka .....	30
6	Tutkimuksen toteutus .....	31
6.1	Nykytila-analyysi .....	31
6.2	Tutkimuksen toimeksiantaja .....	32
6.3	Tutkimuskysymykset ja -menetelmät .....	33
6.4	Teemahaastattelu .....	34
7	Tutkimustulokset .....	35
7.1	Teemamatkailun nykytilanne ja kehittyminen lähivuosina .....	36
7.2	Vahvuudet ja teemat .....	37
7.3	Haasteet ja uhat .....	38
7.4	Suomalaiset matkailijat Bosnia ja Hertsegovinassa .....	39

7.5	Kehitysehdotukset ja tulevaisuuden näkymät matkailualalla .....	39
8	Yhteenveto ja johtopäätökset .....	40
8.1	SWOT-analyysi .....	40
9	Jatkotutkimusehdotukset .....	43
10	Tutkimusprosessin arviointi .....	44
10.1	Henkilökohtaisen kehityksen arviointi .....	44
10.2	Reliabiliteetti ja validiteetti .....	45
	Lähteet .....	47
	Kuvat .....	51
	Kuviot .....	51
	Taulukot .....	51
	Liitteet .....	52

Teija-Marja Teliö & Laura Wallenius

### Bosnia ja Hertsegovinan teemamatkailun kehittäminen

Vuosi	2011	Sivumäärä	53
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyössä selvitetään Bosnia ja Hertsegovinan tämänhetkisiä matkailun näkymiä sekä maan teemamatkailullista potentiaalia. Tavoitteena on selvittää Bosnia ja Hertsegovinan matkailun nykytilaa, Bosnia ja Hertsegovinan vetovoimaisimpia teemoja ja kuinka niitä voisi hyödyntää tulevaisuudessa sekä millaisia haasteita tai esteitä Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kehityksessä voi ilmetä.

Tutkimuksen toimeksiantaja on harrastematkatoimisto MatkaPaletti, jonka tarjontaan kuuluu tällä hetkellä laaja valikoima erilaisia räätälöityjä teemamatkoja Kreikassa, Virossa, Kyproksella ja Unkarissa. MatkaPaletti haluaa tämän tutkimuksen avulla selvittää potentiaalia laajentaa tarjontaansa Bosnia ja Hertsegovinan alueelle sekä tutkia, minkälaiset edellytykset maalla olisi teemamatkojen toteuttamiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja se koostuu esitutkimuksesta, teoreettisesta viitekehyksestä, teemahaastattelusta sekä havainnoinnista. Esitutkimuksena toimii nykytila-analyysi, jossa kartoitetaan kotimaisten matkanjärjestäjien tämänhetkistä tarjontaa ja kiinnostusta Bosnia ja Hertsegovinaa suuntautuvaa matkailua kohtaan. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pitää sisällään eri matkailun muotoja, matkailijatyyppejä ja -rooleja, matkailumotiiveja, työntö- ja vetovoimatekijöitä sekä tietoa Bosnia ja Hertsegovinan historiasta, kulttuurista, sijainnista ja luonnosta.

Lisäksi teoriapohja sisältää tietoa Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kannalta tärkeistä osa-alueista, kuten turvallisuudesta, saavutettavuudesta ja matkailun kehittymisestä. Opinnäytetyön tutkimusosio sisältää sähköisesti toteutetun teemahaastattelun, jonka vastaajina toimi neljä bosniahertsegovinalaista matkailualan ammattilaista. Tutkijoilla on myös omakohtaista kokemusta Bosnia ja Hertsegovinassa matkailusta lähivuosilta, joten tutkimusmenetelmänä on lisäksi käytetty tutkijoiden omaa havainnointia tutkimuskohteesta.

Tutkimustulosten mukaan Bosnia ja Hertsegovinan matkailuelinkeino on ollut noususuhdanteessa jo monia vuosia ja matkailualan kehittyminen tulee olemaan nopeaa myös tulevaisuudessa. Bosnia ja Hertsegovinalla todettiin olevan erityisesti monipuolisiin luontokohteisiin sekä kulttuuriperintöön liittyvää teemamatkailullista potentiaalia. Niiden täysi hyödyntäminen ei kuitenkaan ole vielä mahdollista valtion epävakaan taloudellisen ja poliittisen tilanteen vuoksi.

Teemahaastatteluun ja esitutkimukseen vastanneiden määrä on suhteellisen pieni eikä samasta aiheesta ole aiemmin tehty tutkimuksia. Opinnäytetyötä voidaan silti pitää pätevänä saatujen vastausten, kerätyn aineiston, tutkijoiden omien havaintojen sekä matkailualan ammattilaisten arvioiden yhdenmukaisuuden perusteella.

Asiasanat: teemamatkailu, Bosnia ja Hertsegovina, matkailun kehittäminen

Teija-Marja Teliö & Laura Wallenius

**The Development of Theme Traveling in Bosnia and Herzegovina**

Year	2011	Pages	53
------	------	-------	----

This thesis researches the prospects of tourism in Bosnia and Herzegovina today as well as the potential of theme traveling in the country. The aim is to find out the current state of tourism in Bosnia and Herzegovina, what the most attractive themes are and how to utilize them in the future and what kind of challenges or obstacles may occur in developing tourism in Bosnia and Herzegovina.

The study is commissioned by MatkaPaletti which is a travel agency specialized in theme trips. MatkaPaletti offers a wide range of different tailored theme trips in Greece, Estonia, Cyprus and Hungary. With the help of this study MatkaPaletti wants to find out the potential to expand its supply to Bosnia and Herzegovina and research what kind of requirements the country has for implementing theme trips.

The thesis is a qualitative study which consists of a pre-study, a theoretical frame of reference, an interview and observations. The pre-study was used to analyze the current state of Finnish tour operators' supply and interest in Bosnia and Herzegovina. The theoretical frame of reference entails different forms of traveling, traveler types and roles, motives, push and pull factors and information about the history, culture, location and nature of Bosnia and Herzegovina.

In addition, the theory base contains information about tourism in Bosnia and Herzegovina in terms of important issues such as safety, accessibility and tourism development. The thesis research includes an electronically executed interview which was answered by four professionals of the travel industry in Bosnia and Herzegovina. The researchers of this study have also had personal experience in traveling in Bosnia and Herzegovina in recent years and because of that researchers' own observations are also used as a study method.

The results show that tourism in Bosnia and Herzegovina has been growing for many years already and the development will be fast in the future as well. Bosnia and Herzegovina is found to have rich travel potential in themes associated particularly with natural resources and cultural heritage but benefiting them fully is not yet possible due to the unstable economic and political situation in the country.

The amount of respondents of the interview and the pre-study is relatively small and the same subject has not previously been studied. This thesis may still be considered valid on the basis of consistency of the responses received, the data collected, the researchers' own observations and the estimations of different professionals in the travel industry.

Keywords: theme travel, Bosnia and Herzegovina, travel development

## 1 Johdanto

Ajatus opinnäytetyön aiheeseen syntyi tutkijoiden ollessa opintomatkalla Bosnia ja Hertsegovinassa syyskuussa 2010. Matka oli todella opettavainen ja Bosnia ja Hertsegovina maana teki tutkijoihin ja muuhun opiskelijaryhmään heti lähtemättömän vaikutuksen ja he alkoivat ryhmänä jo paikan päällä ollessaan pohtia, millaista matkailupotentiaalia maalla voisi olla tulevaisuudessa.

Tutkijoiden kiinnostus maata ja sen tulevaisuutta kohtaan oli kaiketi hyvin ilmeinen, sillä matkansa viimeisenä päivänä haikeissa lopputunnelmissa heidän opettajansa Leena Kuosmanen ehdotti, että he tekisivätkin opinnäytetyönsä tutkimalla Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalia. Ehdotuksesta innostuttiin heti, eikä aiheen vaihtamista tarvinnut miettiä kahdesti. Tutkijoiden tutustuminen paikan päällä sekä maahan että sen asukkaisiin antoi hyvän pohjan tutkimukselle, joten kotimaahan palatessa alkoi uuden aiheen suunnittelu, tutkimusongelman rajaaminen ja toimeksiantajan etsiminen.

Tutkimukseen syvemmin perehtyminen ja toimeksiantajan toiveet rajasivat lopulta aiheeksi Bosnia ja Hertsegovinan teemamatkailun kehittämisen. Aiheen valintaan vaikutti merkittävästi myös se, ettei kyseisestä aiheesta ole aiemmin tehty yhtäkään tutkimusta. Tämän vuoksi tutkijat saivat ikään kuin aloittaa puhtaalta pöydältä ja rajata aihetta ja analysoida jo olemassa olevaa aineistoa mielensä mukaan, sillä vertailukohteita ei ollut. Bosnia ja Hertsegovinaa ei ole maanakaan tutkittu Suomessa juuri ollenkaan, jonka vuoksi juuri sen salaperäisyys kiehtoi tutkijoita. Yksi tärkeä tekijä juuri Bosnia ja Hertsegovinan valitsemiselle oli myös lupaavat arviot maan matkailun kehittymisestä lähivuosina sekä matkailijamäärien vakaa kasvu sodan päättymisestä lähtien.

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia Bosnia ja Hertsegovinan nykytilannetta ja tulevaisuuden näkymiä matkailualalla. Tutkimus pyrkii myös selvittämään, mitkä ovat Bosnia ja Hertsegovinan matkailun vetovoimaisimmat teemat ja kuinka niitä voisi hyödyntää tulevaisuudessa sekä millaisia haasteita tai esteitä Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kehityksessä voi ilmetä.

Tutkimus koostuu teoreettisesta viitekehyksestä, joka sisältää oleelliset matkailun määritelmät, teemat sekä matkailijatyypit ja -roolit. Tutkimus sisältää teoriaa myös tutkimuskohde Bosnia ja Hertsegovinasta maana sekä sen kehittymisestä, vahvuuksista ja haasteista matkailulinkeihin saralla. Teoriaosio johdattaa kvalitatiiviseen tutkimukseen, joka koostuu kyselyistä ja havainnointina toteutetusta nykytila-analyysistä sekä teemahaastattelusta.

## 2 Matkailun muodot

Matkailua, matkailijoita ja eri matkailun muotoja on hyvin vaikea luokitella tiettyihin kategorioihin, joita onkin varmasti loputtomiin ja tämä kertoo hyvin paljon matkailualan laajuudesta sekä myös aidosta halusta alan kokonaislaajuiseen ymmärtämiseen. Sana matkailu käsitteenä tarkoittaa ”ihmisten liikkumista ja toimia tavanomaisen, päivittäisen asuin- ja työympäristön ulkopuolella” (Vuoristo 2002, 20). Tilastokeskuksen mukaan oleskelu elinpiirinsä ulkopuolelle lasketaan matkailuksi vain, kun se kestää enintään yhden vuoden ajan (Tilastokeskus 2011). Matkailun lajeja eli syitä matkan tekemiseen on lajiteltu seitsemään eri luokkaan, joiden mukaan matkailija valitsee juuri tietyn matkakohteen. Kohteita valitaan matkan teeman, motiivin, ajankohdan, kohteen, maakohtaisen suuntautumisen, aktiviteetin tai viiptymisajan mukaan. (Kleemola 2004.)

Matkailu-käsite on hyvin suurpiirteinen. Tämän vuoksi sitä on haluttu jakaa esimerkiksi seuraaviin hieman suppeampiin määritelmiin. Inbound- tai incoming-matkailulla tarkoitetaan jonkin maahan ulkomailta suuntautuvaa matkailua. Outbound- tai outgoing-matkailu on jos-takin maasta ulkomaille suuntautuvaa matkailua ja domestic tourism tarkoittaa jonkin maan sisällä tapahtuvaa kotimaanmatkailua. (Tilastokeskus 2011.)

### 2.1 Työntö- ja vetovoimatekijät

Matkailun ajatellaan olevan prosessi, jossa lähtöalueen työntövoima ja kohdealueen vetovoima kohtaavat toisensa. Vetovoima ja työntövoima ovat aina vuorovaikutuksessa keskenään ja muodostavat koko matkailun taustalla olevan jännitteen. Lähtöalueella matkailijalle syntyy tarpeita ja niiden kautta motiiveja matkustamiseen ja tietyn matkakohteen valitaan, jossa uskoo tarpeidensa tyydyttyvän. Kohteen vetovoima taas muodostuu vetovoimatekijöistä eli attraktioista sekä niihin liittyvistä palveluista. Tutkija Alan Lew määritteli vetovoiman ilmenemismuodot maisemiksi, aktiviteeteiksi ja kokemuksiksi. Nämä ilmenemismuodot ovat kuitenkin päällekkäisiä, jonka vuoksi Neil Leiper kehitti Lew’n määritelmän tueksi attraktiosysteemin. Tämä jakaa attraktiot kahteen osaan nähtävyyksiin, näkymiin ja maisemiin sekä aktiviteetteihin, joiden tuotoksena syntyy kokemuksia ja elämyksiä. (Vuoristo 2002, 15 - 17.)

Matkailun maantieteellinen viitekehys koostuu kolmesta peruselementistä lähtöalueesta, kohdealueesta sekä niiden sisäisistä ja ulkoisista matkailureiteistä. Lähtöalueella syntyvä kysyntä eli työntövoima kohtaa kohdealueen tarjonnan eli vetovoiman, joka pystyy tyydyttämään matkailijan halun saada kokemuksia ja elämyksiä, jotka syntyvät onnistuneiden attraktioiden tuotteena kohdealueella. Työntö- ja vetovoimatekijät ovat samat sekä lähtö- että kohdealueella. Ne koostuvat fyysisestä ympäristöstä kuten ilmastosta, topografiasta ja biogeografiasta



sekä yhteiskunnallisesta ympäristöstä, johon kuuluvat muun muassa demografia, kulttuuri, talous ja poliittinen ympäristö. (Vuoristo 2002, 14 - 17.)

## 2.2 Matkailijatyypit

Suomen tilastokeskuksen (2011) mukaan ”matkailijalla tarkoitetaan yöpyvää matkailijaa, joka viettää vähintään yhden yön matkakohteessa joko maksullisessa tai maksuttomassa majoituksessa”. Kotimaan matkailija viettää yönsä omissa kotimaassaan sijaitsevassa kohteessa ja kansainvälinen matkailija viettää yönsä oman kotimaansa ulkopuolella sijaitsevassa kohteessa. (Tilastokeskus 2011.)

Myös matkailijoita luokitellaan usein erilaisten ominaisuuksien avulla, jotta saataisiin esille uniikit yksilöt suurestakin massasta. Matkailijoiden jakaminen eri matkailijatyyppeihin ja -segmentteihin auttaa matkailualan yrityksiä selvempään markkinointiin ja menestyksellisempään toimintaan. Luokittelua tehdessä niin sanottuihin ”koviin” muuttujiin mielletään helposti mitattavissa olevat ominaisuudet kuten demografiset indikaattorit, maantieteelliset indikaattorit, sosio-ekonomiset indikaattorit sekä aktiviteetit. Näiden muuttujien avulla saadaan selville matkailijan ulkoiset ominaispiirteet, mutta laajemman kokonaiskäsityksen aikaansaamiseksi tarvitaan myös perehtymistä matkailijakäyttäytymiseen sosiologisten ja psykologisten eli ”pehmeiden” indikaattorien avulla. (Vuoristo 2002, 38 - 40.)

Psykograafiset matkailijatyypit ovat Stanley Plogin esittämä jako matkailijatyypeistä, joiden ääripäinä toimivat psykosentrikot ja allosentrikot. Psykosentrikot suosivat valmiita pakettimatkoja, passiivista toimintaa matkakohteessa, tuttua ilmapiiriä ja ympäristöä sekä matkavat mieluiten autolla saavutettaviin kohteisiin. Allosentrikot eli psykosentrikkojen vastakohtat suunnittelevat ja järjestävät itse matkansa, etsivät uusia ja erilaisia kohteita sekä kokemuksia, ovat kiinnostuneita vieraista kulttuureista sekä pystyvät tinkimään varustuksesta ja palvelutasosta psykosentrikoita huomattavasti enemmän. Näiden kahden tyypin väliin tulee matkailija, jota pidetään ääripäiden välimuotona, jolla on ominaisuuksia molemmilta päätyypeiltä. Tätä tyyppiä kutsutaan midsentrikoksi, jota suurin osa väestöstä edustaa. Näiden kolmen tyypin väliin asettuvat ”lähes psykosentrikko” sekä ”lähes allosentrikko”. Kaikki nämä psykograafiset matkailijatyypit tulisi nähdä potentiaalisina asiakkaina ja kaikille heille löytyy omat tyypillisimmät kohteensa. (Vuoristo 2002, 45 - 48.)

## 2.3 Matkustusmotiivit

Matkustusmotiivit eli matkailijan päämääräkeskeisyys ohjaa matkailijaa oikeaan suuntaan ja korjaamaan epätyytyttävä tilanne. Motivaatio ja tarpeet ovat oleellinen osa kysynnän kannalta, mutta niitä ei voida luoda, vaan ne lähtevät ihmisestä itsestään ja syntyvät matkailijan

asenteiden, kulttuurin, havaintojen sekä matkan määrän mukaan. Matkailijan tarpeita ja matkustusmotiveja tarkastellaan Maslow'n tarvehierarkia mallin avulla (Kuvio 1). Mallin mukaan ihminen pystyy nousemaan pyramidilla ylöspäin tyydyttäessään ensiksi fysiologiset tarpeensa ja nousta yhä ylemmäs henkisemmälle tasolle huippua kohti. (Vuoristo 2002, 38 - 42.)



Kuvio 1: Tarvehierarkia (Kuluttajavirasto 2011).

Matkailun näkökulmasta selkeämpi McIntoshin ja Goeldnerin nelijakomalli (Kuvio 2) tuo esille matkustusmotiivit Maslow'n malliin pohjautuen. Nelijako alkaa matkailuun liittyvistä fyysisistä tekijöistä ja etenee kulttuuristen ja ihmisten välisten tekijöiden kautta arvostusta nosta- viin tekijöihin. (Vuoristo 2002, 38 - 42.)

**1. Fyysiset tekijät, jotka perustuvat henkiseen ja ruumiilliseen virkistykseen, terveyteen, urheiluun ja huvitteluun**

**2. Kulttuuritekijät: halu nähdä ja tietää enemmän kulttuureista, kuten jonkin maan alkuperäisväestöstä ja heidän elämästään, taiteestaan ja tavoistaan.**

**3. Ihmisten väliset tekijät: halu tavata uusia ihmisiä, vierailla ystävien ja sukulaisten luona, halua paeta rutiininomaisista päivittäisistä ihmissuhteista ja työympäristöistä.**

**4. Status- ja arvotustekijät: mm. halu syventää harrastuksia ja täydentää opintoja ja tietoa, halu saada arvostusta muilta ihmisiltä, oman egon vahvistaminen.**

Kuvio 2: Nelijako (Vuoristo 2002).

## 2.4 Matkailijan roolit

Matkailijan roolit on Cohenin typologia, joka pohjautuu Goffmanin tutkimukseen ihmisten roolikäyttäytymisestä, johon vaikuttavat ääripäinä turvallisuus, tuttuus ja kotoisuus sekä uteliaisuus, uudet elämykset ja riskit. Roolijako on tehty neljään perustyyppiin, jotka ovat järjestäytynyt massaturisti, yksilöllinen massaturisti, tutkimusmatkailija sekä ajelehtija. (Vuoristo 2002, 48 - 49.)

Järjestäytynyt massaturisti eristää itsensä omaan ”ympäristökuplaansa” ja toimii jo aiemmin mainitun psykosentrikon tavoin. Yksilöllinen massaturisti on hieman joustavampi ja omaaloitteisempi, mutta turvautuu silti valmiisiin pakettimatkoihin. Tutkimusmatkailija järjestää itse matkansa ja pidättäytyy poissa massaturistikohdeista, mutta suosii kuitenkin kohtuullista mukavuutta ja luotettavuutta matkustaessaan. Ajelehtija etsii uusia kokemuksia, ottaa riskejä, ei sitoudu mihinkään ja irrottautuu järjestetystä matkailutuotannosta ja mukautuu paikalliseen kulttuuriin. (Vuoristo 2002, 48 - 49.)

## 3 Teemamatkailu

Teemamatkailu tarkoittaa matkailua, jonka päätarkoitus määräytyy jonkin tietyn teeman mukaan. Teemojen trendit vaihtuvat nopeaan tahtiin ja teemoja on varmasti niin paljon kuin on ihmisiäkin. Silti eri teemoja kehitetään lisää edelleen ja jotkin niistä ovat hieman päällekkäisiä, joten selkeää termistöä on vaikeaa muodostaa. Esimerkiksi elämysmatkailuksi voisi kutsua suurinta osaa teemamatkailumuodoista, sillä uusia elämyksiähän matkojen on tarkoitus matkailijalle tuottaa. Nykyisin onkin yleistä, että sana matkailu liitetään lähes mihin tahansa muuhun sanaan ja näin saadaan aikaan trendikkäältä kuulostava ja tällä tavoin hyvin myyvä tuote. (Kleemola 2004.)

Kaikki matkailutuotannon kuluttajat odottavat tiettyä tasoa matkustaessaan, esimerkiksi puhautta, inhimillistä kohtelua ja kotimaassaan saamiensa matkakohteen tietojen paikkansapitävyyttä. Tämän lisäksi he haluavat jotakin erilaista, kuten kulttuurinähtävyyksiä, paikallisia perinteitä tai mitä tahansa muuta, joka erottaa kohteen kaikista muista paikoista. Näitä erityisominaisuuksia ja matkailijoiden mieltymyksiä hyödyntäen kehitetään matkoille eri teemoja. (Davidson, Holloway & Humphreys 2009, 184.)

Nykyään matkailijat haluavat aiempien rantalomien tilalle uusia vaihtoehtoja ja yksilöllisyyden korostaminen on varmasti syynä myös teemamatkailutrendin jatkuvaan suosioon. Matkailumotiivit muokkautuvat uusien ja trendikkäiden teemojen mukaan, kun arvostus ja oman egon vahvistaminen tulevat yhä tärkeämmäksi nykyajan ihmisille. Teemamatka voi kietoutua vain yhden tietyn aktiviteetin ympärille kuten golfin tai sukelluksen jossakin tietyssä kohteessa.

sa tai se voi olla pitkä kierto- tai yhdistelmämatka erilaisesta kohteesta ja aktiviteetista toiseen. Monet matkatoimistot järjestävät räätälöityjä matkoja matkailijan toiveiden mukaisesti. Matkakohteet valitaan yhä useammin omien harrastusten ja mielenkiinnonkohteiden mukaan eikä vain itse matkakohteen vuoksi. (Nygård 2009.)

Matkailijoita eivät enää kiinnosta samat peruskohteet vaan he hakevat matkaltaan yhä enemmän seikkailua ja elämyksiä sekä massaturismikohteiden ulkopuolella olevia koskemattomia seutuja tai persoonallisia majoituspaikkoja. Myös erityisesti reppumatkailijoille ja oma-toimimatkailijoille tarkoitettuja matkatoimistoja on nykyään useampia. Teemamatkojen valikoima on hyvin laaja ja se jakaantuu eri matkatoimistoilla hemmottelulomista, seikkailuihin, golfiin, formuloihin, vaellukseen ja viinimatkoihin sekä kaikkeen silti väliltä. Kaikkien teemamatkojen tarkoituksena on syventää matkailukokemusta ja tutustuttaa matkailija kohteeseen uusin ja erilaisin tavoin. (Nygård 2009.)

### 3.1 Kulttuurimatkailu

Kulttuurimatkailussa tarkoituksena on tutustua kohteen niin ihmisen luomaan kuin historiankin muokkaamaan kulttuuriin kunnioittavasti ja kyseisen kohteen säilyvyyttä silmällä pitäen. Kulttuuriin kuuluvat kaikki kulttuurimaisemista arkeologisiin kohteisiin ja taiteisiin sekä uskontoon ja kieleen. (Kleemola 2004.)

Kulttuurimatkailu vahvistaa ihmisten tuntemusta muiden maiden ihmisistä ja heidän tavoistaan paikallisen kulttuurin voimavaroja arvostaen (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006). Kulttuurimatkailu tarkoittaa monelle myös kansallisen identiteetin ja perinteiden tukemista, minä vuoksi kulttuurikohteita suojellaan niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin esimerkiksi UNESCO:n toimesta (Richards 2007, 1).

### 3.2 Liikuntamatkailu

Liikuntamatkailun päämotivaatiotekijänä ovat nimensä mukaisesti erilainen liikunta ja urheilu matkakohteessa. Tämä muoto jaetaan kahteen osaan, aktiiviseen ja passiiviseen, missä aktiivinen tarkoittaa matkailijan omaa liikunnan tai urheilun harrastamista kohteessa ja passiivinen urheilutapahtumiin ja -kilpailuihin osallistumista katsojana eli niin sanottuna ”penkkiurheilijana”. (Kleemola 2004.)

Varsinkin passiivinen liikuntamatkailu on todella suuri teemamatkailun muoto, sillä tuo uskottomia määriä urheilufanaatikkoja urheilutapahtumiin ympäri maailmaa. Passiivisen liikuntamatkailun tarjonta on usein kysyntää huomattavasti pienempää. (Davidson ym. 2009, 275.)

Suosituimpia passiivisen liikuntamatkailun muodoista ovat matkat kesä- ja talviolympialaisiin sekä Formula 1 -kilpailuihin (Verhelä & Lackman 2003, 129 - 130).

### 3.3 Luontomatkailu

Luontomatkailu kuvaa yleensä kaikkea luontoon liittyvää ja kohdistuvaa matkailua ja on tämän takia melko laaja käsite. Yleisimpiä luontomatkailun muotoja ovat eräretkeily, kalastusmatkailu, metsästysmatkailu, vaellusmatkailu, vesistömatkailu sekä metsämatkailu. Luontomatkailua pitäisi harjoittaa kestävän kehityksen periaatteita noudattaen. (Kleemola 2004.)

Niin kuin kulttuurimatkailussakin, luontomatkailun tarkoituksena on säilyttää kohteen ympäristö alkuperäisenä ja kunnioittaa sen arvokkuutta. Ekologisuus on tärkeä tekijä luontomatkailusta puhuttaessa, ja tämän vuoksi luonnonsuojelu ja ympäristöasiat liitetään usein yhteen tämän teemamatkailun muodon kanssa. Vetovoimatekijöitä ovat jokaisen luontomatkailukohteen omaperäisyys ja luonnon monimuotoisuus. (Metsähallitus 2010.) Esimerkiksi Suomessa luontomatkailun osuus kaikesta matkailusta on 25 % ja paikka paikoin luontomatkailun taloudellinen tuotto Suomessa on todella huomattava (Ympäristö 2007).

### 3.4 Seikkailumatkailu

Tämä teemamatkailun muoto kohdistuu yleensä luonnossa tai kulttuurialueella tapahtuvaan ainutlaatuiseen, haastavaan ja äärimmäisyyksiin menevään toimintaan. Kyseistä toimintaa voivat olla esimerkiksi kalliokiipeily, koskenlasku sekä laskuvarjohyppääminen. Seikkailumatkailu on usein fyysisesti erittäin raskasta ja riskialtista hengelle, mutta se tuottaa myös henkisesti suurta mielihyvää onnistuessaan. (Kleemola 2004.)

Voidaan myös puhua erikseen ei-fyysisestä seikkailumatkailusta, jonka tavoitteena on enemmän omien henkisten kokemusten tuottaminen ilman fyysistä toimintaa. Henkinen seikkailumatkailu voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin, kuten älylliseen seikkailuun eli matkailuun, jonka tarkoituksena on oma henkinen kehitys, tunteelliseen seikkailuun, kuten esimerkiksi hedonismiin tai uhkapelaamiseen ja hengelliseen seikkailuun, jossa ihmiset matkustavat saavuttaakseen hengellisen valaistumisen. Seikkailu on tietysti jokaiselle ihmiselle henkilökohtainen elämäntilanteesta riippuen, sillä toisen seikkailu on toiselle arkipäivää. (Beard, Leckie, Pomfret & Swarbrooke 2003, 1 - 4.)

### 3.5 Musta matkailu

Mustaksi matkailuksi kutsutaan erilaisia kuolemaan, katastrofeihin ja sotiin liittyviin matkakohteisiin tapahtuvaa matkailua. Termi on suhteellisen nuori, sillä sitä alettiin käyttää vasta

1990-luvun puolivälissä professoreiden John Lennonin ja Malcom Foleyn aloitteesta. Teeman vetovoimatekijöinä ovat kuolema, kärsimys sekä epätoivo, ja tunnetuimpia mustan matkailun kohteita ovat keskitysleirit, hautausmaat, sotatantereet ja kaikenlaiset katastrofialueet. (Stone 2010.)

Eleonoora Rosenqvist (2011) tutki opinnäytetyössään ”Hautausmaamatkailu Helsingissä” myös mustan matkailun historiaa ja vetovoimatekijöitä. Rosenqvist kirjoittaa tutkimuksessaan, että mustan matkailun harjoittajat voidaan jakaa kahteen kategoriaan. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluva matkailija on jollakin tavoin yhteydessä matkakohteeseen emotionaalisesti tai fyysisesti ja toiseen kategoriaan kuuluvat matkailijat hakeutuvat matkakohteeseen vain viihteellisistä ja jännityksellisistä syistä. (Rosenqvist 2011, 19.)

### 3.6 Gastronominen matkailu

Gastronominen matkailu pitää sisällään kaiken, mitä ruokaan voi liittyä sen syömisestä valmistukseen, raaka-aineiden hankintaan ja ruokatapahtumiin. Gastronomisille matkoille lähdetään oppimaan ruoanlaittoa, perinteitä, historiaa ja tarinoita, hakemaan ruoka-aineita ja/tai vain nauttimaan kohteen ruoasta ja hyvästä palvelusta sekä ruokailuympäristöstä. (Kleemola 2004.)

Ruokamatkailuksi lasketaan myös viinitiloilla ja olutpanimoilla vierailut sekä maatila- ja torikäynnit. Ruokamatkailu on erinomainen tapa tutustua paikalliseen kulttuuriin ja tapoihin muiden kulinaristien kanssa ja viedä siitä osa mukaansa kotimaahankin. Suosituimpiin gastronomisen matkailun kohteisiin Euroopassa kuuluvat Ranska, Italia ja Espanja. (Homeaway 2011.)

## 4 Bosnia ja Hertsegovina – Historian ja kulttuurien sulatusuuni

Tässä luvussa tutustutaan paremmin tutkimuskohteeseen Bosnia ja Hertsegovinaan maana. Luvussa käydään läpi asioita, joita tarvitaan ymmärtämään maan tämänhetkinen matkailullinen tilanne. Näitä asioita ovat esimerkiksi maan historia, kulttuuri, talous, sijainti sekä luonto.

### 4.1 Sijainti ja yhteiskunta

Kuvassa 1 keltaisella näkyvä Bosnia ja Hertsegovina on Kaakkois-Euroopassa Balkanin niemimaalla sijaitseva, bosniakkien ja kroaattien liittovaltiosta sekä Bosnian serbitasavallasta muodostuva valtio. Bosnia ja Hertsegovinan rajanaapureita ovat Kroatia, Serbia ja Montenegro. Maan pinta-ala on 51 233 km<sup>2</sup> ja vuonna 2010 väkiluku oli 4 621 598. Bosnia ja Hertsegovinalla

on pieni, n. 20 km:n pituinen kaistale Adrianmeren rannikosta. Maan väestö koostuu bosniakeista, serbeistä ja kroaateista. Pääkaupunki Sarajevo näkyy kuvassa 2 ja se sijaitsee maan keskiosassa, jonka alueelle tihein asutus on keskittynyt. (Matkailijan maantieto 2001, 48; Ulkoasiainministeriö 2006.)



Kuva 1: Tutkimuskohteen sijainti Euroopassa (EMF 2010).



Kuva 2: Tutkimuskohteen kartta (CIA 2011a).

Bosnia ja Hertsegovina jakautuu Daytonin rauhansopimuksen mukaisesti kahteen hallinnolliseen yksikköön eli entiteettiin, Bosnia ja Hertsegovinan liittovaltioon sekä Serbitasavaltaan. Valtion johdossa on kolmihenkinen presidenttineuvosto, joka koostuu kunkin etnisen ryhmän edustajista. Bosnia ja Hertsegovinan valtion lipussa on sinisellä pohjalla keltainen kolmio ja seitsemän valkoista, kokonaista ja kaksi puolikasta tähteä (Kuva 3): kolmio kuvastaa maan muotoa ja sen kulmat kolmea etnistä ryhmää, tähdet Eurooppaa ja värit sininen, keltainen ja valkoinen on usein yhdistetty Bosnia ja Hertsegovinaan ja edustavat rauhaa ja puolueettomuutta. (CIA B&H 2011a; Matkailijan maantieto 2001, 48.)



Kuva 3: Bosnia ja Hertsegovinan virallinen lippu (CIA 2011b).

#### 4.2 Talous

Bosnia ja Hertsegovinan talous keskittyi ennen sotaa lähinnä maa- ja metsätalouden sekä auto-, kenkä- ja huonekaluteollisuuden alalle. Vientiä oli erityisesti muille entisen Jugoslavian alueille, mutta sodan seurauksena vanhat ostajat joutuivat etsimään uusia tuottajia. Vuoden 1995 Daytonin rauhansopimuksen jälkeen ja uuden talousjärjestelmän alla Bosnia ja Hertsegovina on käynyt läpi monimutkaista ja hidasta prosessia elpyä taloudellisesti. Hitaan prosessista tekee korruptio sekä valmiin toimintamallin puuttuminen sodan runteleman valtion elvyttämiseksi. Tilanne ei kuitenkaan ole pelkästään negatiivinen; tällä hetkellä valuutta on vahva ja inflaatio heikko, valtiolla ei ole suurta velkaa ja infrastruktuurin jälleenrakennus on käynnissä. (BH Tourism 2010; Clancy 2010, 43 - 44.) Bosnia ja Hertsegovinan rahayksikkö on vaihdettava markka (BAM), jonka valuuttakurssi on sidottu euroon (Ulkoasiainministeriö 2011).

Bosnia ja Hertsegovina on alkanut myös suunnitella Euroopan Unionin jäsenyyttä yksinkertais-  
tamalla byrokratiaa ja yksityistämällä julkisia palveluja, joka kannustaisi ihmisiä yrittäjyyteen  
sekä mahdollisesti houkuttelisi ulkomaisia sijoittajia. Tavoitteellinen talouskasvu keskittyisi  
erityisesti maa- ja metsätalouteen, matkailualaan, metalli-, tekstiili-, rakennus- sekä kaivos-  
teollisuuden alalle. Bosnia ja Hertsegovinan hyvinvointi on suuresti kiinni sen tärkeimmistä  
luonnonvaroista rehevistä metsistä ja kristallinkirkkaista vuoristojoista ja valtio panostaa tällä



hetkellä kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti ekomatkailuun ja luomumaatalouden kehittämiseen. (BH Tourism 2010; Clancy 2010, 44.)

#### 4.3 Historia

Rooman keisarikunnan aikana moderni Bosnia oli osa Dalmatian Rooman provinssia. Sittenmin lyhyehkön goottien miehityksen jälkeen alue toimi kuusi vuosikymmentä itäroomalaisen keisarikunnan itsehallinnollisena etuvartioasemana. Itäroomalaisen hallinnon päättyessä vuonna 1180 Bosnia oli jokseenkin itsenäinen valtio vuoteen 1463 asti, jolloin turkkilaiset osmanit ottivat maasta vallan. Tämän itsenäisen kauden aikana Hertsegovina yhtyi Bosniaan herttuakuntana vuonna 1448. Jo vuosia Bosniaa olivat hallinneet vahvat hallitsijat, jotka olivat muun muassa laajentaneet maata valtaamalla etelästä Humin maakunnan eli nykyisen Hertsegovinan. Osmanien maakuntana Bosnia ja Hertsegovinalla oli kaksi tunnuspiirrettä: ensinnäkin, suuri osa väestöstä kääntyi muslimiksi ja toiseksi, rajamaakuntana se oli ensimmäinen etappi tunkeuduttaessa osmanien etulinjaan. Tästä johtuen maa kärsi jatkuvista hyökkäyksistä, jotka tekivät paljon tuhoa alueella ja lopulta Bosnia ja Hertsegovina taipui turkkilaisten pyrkimykseen vallata maata pohjoisesta. (Matkailijan maantieto 2001, 49; World Travel Guide 2010.)

Itävallan painostamana osmanien valta alkoi pikkuhiljaa heiketä 1700-1800-lukujen aikana kunnes turkkilaiset lopulta karkotettiin, minkä jälkeen Berliinin kongressin toimesta Venäjän ja Serbia-Turkin sodassa 1878 Bosnia määriteltiin Itävalta-Unkarin keisarikunnan valvonnan alaiseksi. Samoihin aikoihin ei-muslimien saapuminen maahan sankoin joukoin pohjoisesta teki Bosniasta nykyajan tilannetta muistuttavan, etnisesti monimuotoisen maan. Wienin päätös liittää Bosnia kokonaan Itävalta-Unkarin keisarikuntaan 1908, aiheutti tapahtumaketjun, joka edisti ensimmäisen Balkanin sodan syttymistä 1912-1913 ja johti sittenmin Itävallan arkkiherttuan Franz Ferdinandin murhaan Sarajevossa serbialaisen vallankumouksellisen Gavrilo Principin toimesta kesäkuussa 1914. Franz Ferdinandin murha Sarajevossa johti ensimmäisen maailmansodan syttymiseen. Sodan lopulla suurvaltojen hyväksymänä Serbia liitti Bosnian osaksi uutta serbien, kroaattien ja slovenialaisten valtakuntaa, joka sai nimen Jugoslavia vuonna 1929. (Matkailijan maantieto 2001, 49; World Travel Guide 2010.)

Toisen maailmansodan aikana akselivaltojen eli Saksan, Italian ja Japanin liittoutuman hajotama Jugoslavian alue sisällytettiin niin sanottuun ”Itsenäiseen Kroatian valtioon”, jota hallitsi fasistinen Ustaša-liike tukijoinaan sekä natsi-Saksa että sen liittolainen Italia Vatikaani rinnallaan. Nämä tapahtumat muiden seikkojen rinnalla johtivat Ustaša-liikkeen menettelytapoihin eli paikallisten serbien kansanmurhaan tavoitteenaan serbien vähemmistö. Tukea tuli usein slaavilaisten muslimien taholta, jotka olivat voimakkaasti vastustaneet serbien valtaa ennen sotaa. Samaan aikaan alue toimi Jugoslavian sisällissodan taistelukenttänä osapuoli-

naan karkotetulle kuningas Pietari II:lle ja hänen hallitukselleen lojaalit, kuningasmieliset Četnikit sekä Jugoslavian Kommunistisen puolueen valvomat partisaanit johtajanaan Josip Broz Tito. Kommunistien otettua vallan 1945 Bosnia ja Hertsegovinasta tuli uuden Jugoslavian liittovaltion osatasavalta. (Encyclopedia Britannica 2011; World Travel Guide 2010.)

Etniset vastakkaisasettelut alueen politiikassa pyrittiin tukahduttamaan kommunistisen vallan aikana. Kuitenkin etnisten ryhmien välinen kilpailu alkoi tulla uudestaan esiin Jugoslavian liittovaltion alkaessa purkautua vuodesta 1990 alkaen. Marraskuun 1990 vaaleissa kussakin tasavallan kolmessa vaalipiirissä valtaan äänestettiin äärinationalisteja ja seuraavana vuonna Bosnia ja Hertsegovinan tehokas ja toimiva hallintojärjestelmä alkoi hajota. Tästä muodostui osa laajempaa Jugoslavian liittovaltion hajoamista, kun Slovenian ja Kroatian erottua Jugoslaviasta, myös Bosnian itsenäistymispyrkimykset alkoivat kypsyä ja etnisten ryhmien välit rakoilla. (Karjalainen & Valta 2000, 93 - 94; World Travel Guide 2010.)

Bosnia ja Hertsegovina julistettiin itsenäiseksi 5. huhtikuuta vuonna 1992 bosniakeista ja kroaateista muodostuvan parlamentin enemmistön toimesta. Vain kaksi päivää myöhemmin serbit julistivat perustaneensa oman serbitasavaltansa, joka oli viimeinen tikki Bosnia ja Hertsegovinan sisällissodan syntymisessä. Vuonna 1992 puhkesi julma sisällissota, joka sai vielä julmemmat piirteet seuraavana vuonna, kun bosniakit ja kroaatit kääntyivät toisiaan vastaan. Alkuvaiheessa serbit olivat vallassa heidän asevoimiensa kattaessa kaksi kolmasosaa alueesta tavoitteenaan luoda Suur-Serbia. Vuonna 1994 bosniakit ja kroaatit kuitenkin päättivät liittoutua ja serbien hanke alkoi hajota, kun todisteita serbien siviiliväestölle tekemistä julmuuksista, kuten Srebrenican 8000 hengen joukkoteloitus tuli julkisuuteen ja Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n toimesta serbeille määrättiin sanktioita. Raaka sota, jossa kaikki osapuolet olivat syyllistyneet sotarikoksiin, päättyi Daytonin rauhansopimukseen marraskuussa 1995 ja muistona sota-ajasta ovat lukuisat haudat ja muistomerkit ympäri maata, joista esimerkit näkyvät kuvissa 4 ja 5. (CIA B&H 2011b, Clancy 2010, 36 - 40.)



Kuva 4: Sodassa menehtyneiden hautakiviä Sarajevossa (Teliö 2010).

Amerikkalaisella diplomatiolla syntyneellä Daytonin rauhansopimuksella Bosnia jaettiin lähes tasan kahteen osaan: serbitasavalta Republika Sprska:an sekä bosniakkien ja kroaattien liittovaltioon Federacija Bosna i Hercegovina:an. Näin saatiin päätökseen sota, joka vaati arviolta 200 000 hengen ja samalla loi uuden Bosnia ja Hertsegovinan valtion perustuslain. Pitkään piiritetystä pääkaupungista Sarajevosta tuli uuden valtion monikansallisten sotilaallisten voimien turvaama hallinnon keskuspaikka. Kansainvälinen sovittelija laajoine toimivaltoineen määrättiin valvomaan poliittista prosessia. Amerikassa syntynyt sopimus sai nimekseen Daytonin rauhansopimus samannimisen kaupungin mukaan, jossa pääosa sopimuksen neuvotteluista käytiin. (Torsti 2007, 38 - 39; World Travel Guide 2010.)

Ensimmäiset Daytonin rauhansopimuksen alla käydyt vaalit pidettiin lokakuussa 1996. Voiton veivät kutakin yhteisöä edustavat merkittävimmät kansallismieliset puolueet; muslimien demokraattisen toiminnan puolue (KCD), kroaattien demokraattinen puolue (HDZ) sekä serbien demokraattinen puolue (SDS). Uuden hallintojärjestelmän alla kukin yhteisö onnistui pitämään omat hallinnolliset voimansa omilla alueillaan huolimatta kansainvälisen yhteisön suorahkoista pyrkimyksistä muuttaa poliittisia voimia maltillisempaan suuntaan, joka mahdollisesti tulevaisuudessa veisi maata kohti yhtenäistymistä ja jopa liittymistä Natoon ja Euroopan Unioniin. (World Travel Guide 2010.)

Vuoden 2000 äänestyksessä oppositiopuolueet nousivat pinnalle molemmissa yhteisöissä. Serbien puolella ”Sloga” nousi todelliseksi haastajaksi SDS:lle ja bosniakki-kroaattien liittovaltion puolella Kroatian sosiaalidemokraattinen puolue teki saman Kroatian HDZ:lle. KCD pysyi edelleen merkittävimpänä muslimikansaa edustavana puolueena. Tästä huolimatta vuoden 2002 gallupit vahvistivat määräävän markkina-aseman kolmelle merkittävimmälle kansallismieliselle puolueelle. SDS jatkoi Serbitasavallan suosiossa kun taas KCD oli suurin yksittäinen puolue muslimi-kroaattien liittovaltiossa. Muslimi-kroaattien liittovaltiossa on ollut jonkin verran si-

säistä kitkaa, mutta toistaiseksi ainakin se on pysynyt yhtenäisenä poliittisena kokonaisuutena. Vuoden 2002 vaaleja voidaan pitää siinä mielessä merkittävinä, että ne olivat ensimmäiset kotimaiset vaalit; aikaisemmat äänestykset olivat kansainvälisen yhteisön hallinnoimat ja valvomat. Sittenkin joitakin todisteita tuli ilmi koskien mahdollista korruptiota kroaattien puheenjohtajakauden jäsenen Covicin toimesta ja hänet irtisanottiin vuonna 2005 ja korvattiin Ivo Miro Jovicilla. (World Travel Guide 2010.)



Kuva 5: Don't forget '93 -muistomerkki Mostarissa (Teliö 2010).

Valitettavasti Daytonin sopimuksen järjestelyjen monimutkaisuus ja sodasta jäänyt katkeruus on aiheuttanut epäilyksiä muutoksen suhteen ja levittänyt poliittista apatiaa molempiin osiin maata. Voi viedä paljonkin aikaa ennen kuin Bosnian etniset kuilut saadaan ylitettyä ja sitä odotellessa maa on kohdannut taloudellisen pysähtymistilan ja kansainvälisesti eristäytyneen aseman. Kymmenettuhannet bosnialaiset ovat edelleen pakolaisina tai elävät väliaikaisissa asumuksissa; monet muut taas ovat haluttomia palaamaan takaisin maanpaosta. (World Travel Guide 2010.)

#### 4.4 Luonto ja ilmasto

Hertsegovinan ja Sarajevon alueita vallitsevat massiiviset vuoristot, kun taas maan pohjoisosiin mentäessä maisema muuttuu karuista Alppien huipuista vihreiksi kukkuloiksi, joita päällystävät rehevät metsät ja niityt. Bosnian keskiosa koostuu sekä kivisestä vuoristosta että vehreistä mäistä, joita peittävät havupuumetsät lukuisine raikkaine lähteineen, jokineen ja vesiputouksineen, joista yksi kauneimmista näkyy kuvassa 6. Osa maan pohjoisosista kuuluu pitkään ja maataloudellisesti rikkaaseen Pannonian tasankoon, joka ulottuu Unkarista Slavonian ja Kroatian kautta aina Savan vehreisiin maihin ja Drinan jokilaaksoihin saakka. Maan luoteis-

osista Hertsegovinaan saakka levittyvät maailman suurimmat karstimaakentät syvine kalkkikiviluolineen ja mutkittelevine pohjavesijärjestelmineen. Koko Bosnia ja Hertsegovinan alue on täynnä juomakelpoista vettä tarjoavia lähteitä ja vesistöjen runsaus onkin Euroopan kärki-luokkaa. (Clancy 2007, 6 - 7; Encyclopedia of Nations 2010.)



Kuva 6: Kravican vesiputoukset (Teliö 2010).

Bosnia ja Hertsegovinan vuoristossa ilmasto koostuu kylmistä talvista ja lempeistä, sateisista kesistä, jolloin lämpötila pysyttelee 10-20 asteen välillä. Muualla maassa talvet ovat leudompia ja kesät hyvin kuumia ja kuivia. Rannikolle päin mentäessä ilmasto muuttuu pikkuhiljaa välimerelliseksi. Lumitilanne alueella voi vaihdella paljonkin, mutta yleisesti ottaen Sarajevon alueella on talvisin pakkaskelejä ja lunta. Suurimmassa osassa Bosnia ja Hertsegovinaa kesä voi olla erityisesti suomalaisille matkailijoille tukahduttavan kuuma. Bosnia ja Hertsegovinan alue on altis koville maanjäristyksille ja lisäksi alue on kärsinyt ilman ja vesistöjen saastumisesta, joka on aiheutunut huonosti säännellystä teollisuustuotannosta ennen sisällissotaa. (Clancy 2007, 6 - 7; Encyclopedia of Nations 2011; Everyculture 2011; Torsti 2007, 57 - 58.)

#### 4.5 Kulttuuri ja identiteetti

Nimi Bosnia tulee alueen läpi leikkaavasta Bosna-joesta, jonka nimi taas juontuu muinaisesta indoeurooppalaisesta sanasta *bosana*, joka tarkoittaa vettä. Hertsegovina taas on saanut nimensä Herceg-nimisen herttuan mukaan, joka hallitsi alueen eteläosissa ennen osmanien hyökkäystä 1400-luvulla. Näiden kahden alueen kulttuurilliset erot ovat vähäisiä ja suuri osa alueiden historiasta onkin tapahtunut yhteisen hallinnon alla. Vähäisistä eroista huolimatta kulttuuri-identiteetti on tällä hetkellä melko jakautunut. (Everyculture 2011.)



Vuosien 1992-1995 sisällissota vaati jopa 200 000 kuollutta ja yli kolme miljoonaa ihmistä joutui pakenemaan maasta sekä yhteiskunnan perusrakenteet tuhoutuivat täysin (Matkailijan maantieto 2001). Vaikka sodassa menetettiin paljon ihmisiä ja arvioiden mukaan n. miljoona bosnialaista asuu edelleen ulkomailla, on maan väkiluku kasvanut tasaisesti sotaa edeltäviin lukuihin ja etnisten ryhmien jakauma maassa pysynyt samana: bosniakit (muslimit) 45 %, serbit (ortodoksit) 30 % ja kroaatit (katoliset) 15 %. Ennen 90-luvun sisällissotaa väestö oli sekoittunut maan eri alueille ja seka-avioliitot olivat yleisiä, mutta nykyään alueet ovat melko homogeenisiä väestöltään, eikä seka-avioliittoja suosita entiseen tapaan. (Clancy 2010, 45; Everyculture 2011.)

Bosnia ja Hertsegovinassa on kolme virallista kieltä: bosnia, kroatia ja serbia. Paikallisille kunkin kielen oikean nimityksen käyttäminen on ehdottoman tärkeää identiteettisyistä, vaikka käytännössä kaikki kolme kieltä ovat samoja. Erot ovat lähinnä murteellisia ja kirjoitusasuun liittyviä. Serbitasavallassa serbian kieltä kirjoitetaan usein kyrillisillä ja liittovaltiossa latinalaisilla aakkosilla. (Clancy 2010, 45 - 46; Everyculture 2011.)

Bosnia ja Hertsegovina on aina ollut tunnettu monikulttuurisuudestaan sodan luomasta väestön jakautumisesta huolimatta. Voidaan jopa sanoa, että Bosnia ja Hertsegovinassa sijaitsee yksi Balkanin alueen rikkaimmista kulttuuriperinnöistä; islam ja ortodoksinen kristillisyys ovat yhdistyneet lännestä tulleiden itävaltaunkarilaisten ja katolisten perinteiden kanssa, minkä voi nähdä kuvasta 7. Usein länsimaalaisia alueella kiehtookin juuri itämainen eksoottisuus keskellä Eurooppaa. (Clancy 2009, 16.)



Kuva 7: Uskonnot kohtaavat Mostarissa: moskeija ja kirkko (Landscape Art 2011).

Bosnia ja Hertsegovinassa on pitkät perinteet musiikin ja elokuvateollisuuden alalla. Jugoslavian aikoihin 1970-1980 -lukujen välillä maassa elettiin sosiaalisen ja kulttuurillisen kukoistuk-

sen aikaa, jolloin kaikkein suosituin musiikki tuli juuri tältä alueelta. Nykypäivänä musiikkiteollisuus on alkanut taas nousta uuteen kukoistukseen alueensa suosituimpana ja myös elokuva-alalla Bosnia ja Hertsegovinassa on tehty Oscar-palkittuja elokuvia. Sodan jälkeinen kulttuurillinen vallankumous, jonka moni yhä tänä päivänä kokee olevan käynnissä, on muuttanut Sarajevon maakuntakaupungista nykyaikaiseksi eurooppalaiseksi pääkaupungiksi. Sarajevon elokuva-, teatteri- ja jazzfestivaaleista on kehittynyt alansa parhaita ja suosituimpia tapahtumia Balkanilla. (Clancy 2009, 16 - 17.)

## 5 Bosnia ja Hertsegovina – Itä-Euroopan helmi

Tässä luvussa keskitytään Bosnia ja Hertsegovinaan matkailumaana. Luvussa käydään läpi matkailun kannalta tärkeitä osa-alueita, kuten saavutettavuutta, turvallisuutta, suosituimpia vetovoimatekijöitä ja aktiviteetteja sekä suurimmat matkailijoiden suosimat kaupungit. Lisäksi paneudutaan matkailun kehittymiseen ja matkailijamäärien muuttumiseen viime vuosina.

### 5.1 Matkailun kehittyminen

Bosnia ja Hertsegovinan muuttuminen sodan runtelemasta maasta lämpimäksi, vieraanvaraiseksi ja ystävälliseksi matkailumaaksi on ollut suuri haaste. Sodan jälkeisinä vuosina Bosnia ja Hertsegovinan matkailijat olivat lähinnä työmatkailijoita, diplomaatteja sekä kansainvälisiä avustustyöntekijöitä, joille kalliit majoituspalvelut eivät olleet ongelma. Näin ollen majoituskustannukset olivat suhteellisen korkealla etenkin Sarajevossa. Vuoden 2004 jälkeen ovat hinnat laskeneet kuitenkin huomattavasti varsinkin majoituskohteissa ja muutkin matkailualan palvelut ovat kokeneet suuria muutoksia. Parannusten jälkeen kaikenlaiset matkustajat ovat uskaltaneet tähän kauniiseen maahan ja ovat pystyneet löytämään laadukkaita majoitusvaihtoehtoja kohtuulliseen hintaan. (Clancy 2010, 44 - 45.)

Vuonna 2004 ilmestyi myös Tim Clancyn matkailukirjan ”Bosnia & Herzegovina” ensimmäinen painos ja tämän jälkeen sekä yhdysvaltalainen kaapelitelevisioyhtiö CNN että Iso-Britannian yleisradio ja tuotantoyhtiö BBC molemmat ovat näyttäneet televisiokanavillaan positiivisia mainoksia Bosnia ja Hertsegovinasta sekä matka- että sijoituskohteena. Matkailun kehitykseen on myös vaikuttanut EU:n rahoittama Bosnia ja Hertsegovinan matkailusivusto ([www.bhtourism.ba](http://www.bhtourism.ba)). Niin paljon kuin kehitystä onkin matkailun saralla tapahtunut, on matkailijoiden opastaminen silti jäänyt liian vähälle huomiolle esimerkiksi matkailijoille tarkoitettujen neuvontapisteiden lukumäärää katsottaessa. (Clancy 2010, 44 - 45.)

Vaikka matkailusta on tullut yksi tärkeimmistä kohteista maan kehityssuunnitelmassa, silti vain muutamia toimitsijoita on kohdistettu matkailualan kehittämiseen. Matkailun tärkeys on

silti huomattu, sillä naapurimaan Kroatian turismi on noussut räjähdysmäisesti viime vuosina. Tulevaisuudessa Bosnia ja Hertsegovinan odotetaan pääsevän mukaan monien kansainvälisten matkatoimistojen tarjontaan ja pääkaupunki Sarajevo valittiinkin Lonely Planet -matkailukirjassa kymmenen kärkeen kaupungeissa, joissa pitää ehdottomasti käydä vuonna 2010. (Clancy 2010, 44 - 45.) Yhdysvaltojen Bosnia ja Hertsegovinan suurlähetystön mukaan Bosnia ja Hertsegovinalla on ollut vuosina 1995-2000 24 % vuosittainen kasvu matkailun saralla saapuvien matkailijoiden määrää katsottaessa. Suurlähetystön mukaan myös World Tourism Organization (WTO) on arvioinut, että Bosnia ja Hertsegovinalla tulee olemaan kolmanneksi eniten kasvua maailmassa matkailualalla vuosien 1995 ja 2020 välisenä aikana. (Embassy of Bosnia and Herzegovina 2011.)

Vuonna 2009 lama vaikutti negatiivisesti matkailuun maailmanlaajuisesti, mutta Bosnia ja Hertsegovina onnistui kuitenkin pitämään matkailun lievässä kasvussa, vaikka arvatenkin se oli hitaampaa kuin aikaisempina vuosina. Matkailijoiden kulutus Bosnia ja Hertsegovinassa on noussut vakaasti viime vuosina alhaisempien elinkustannusten vuoksi, sillä edullisten matkojen suosio on ollut pysyvässä kasvussa. Suurin osa Bosnia ja Hertsegovinan inbound-matkailijoista vuonna 2009 saapui maateitse, mutta nyt lentomatkailijoiden osuus on noussut huomattavasti halpalentoyhtiöiden alkaessa tehdä lentoja Bosnia ja Hertsegovinaan ja tämä on vaikuttanut kokonaislaajuisesti maan matkailun positiiviseen kehitykseen. (Euromonitor International 2010.)

Autojen vuoraamisen on myös huomattu olevan yhä kasvussa, sillä suosituimmat aktiviteetit matkailijoiden keskuudessa ovat talviurheilulajeja, joita useimmiten harrastetaan vuorilla sijaitsevilla hiihtokeskuksissa, joihin tällä hetkellä pääsee vain autolla, sillä junaratoja ei ole vielä tarpeeksi syrjäisimmissä kohteissa. Myös Internetillä on oma osuutensa Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kasvuun, sillä Internetin hyödyntäminen matkailualalla on lisääntynyt merkittävästi ja se on tehnyt matkojen varaamisesta yksinkertaisempaa kuin koskaan aiemmin. Bosnia ja Hertsegovinassa valtio sekä matkailualan yritykset ovat tehneet parannuksia ja panostaneet teknologian ja näin ollen Internet-yhteyksien laajamittaiseen kehittämiseen. (Euromonitor International 2010.)

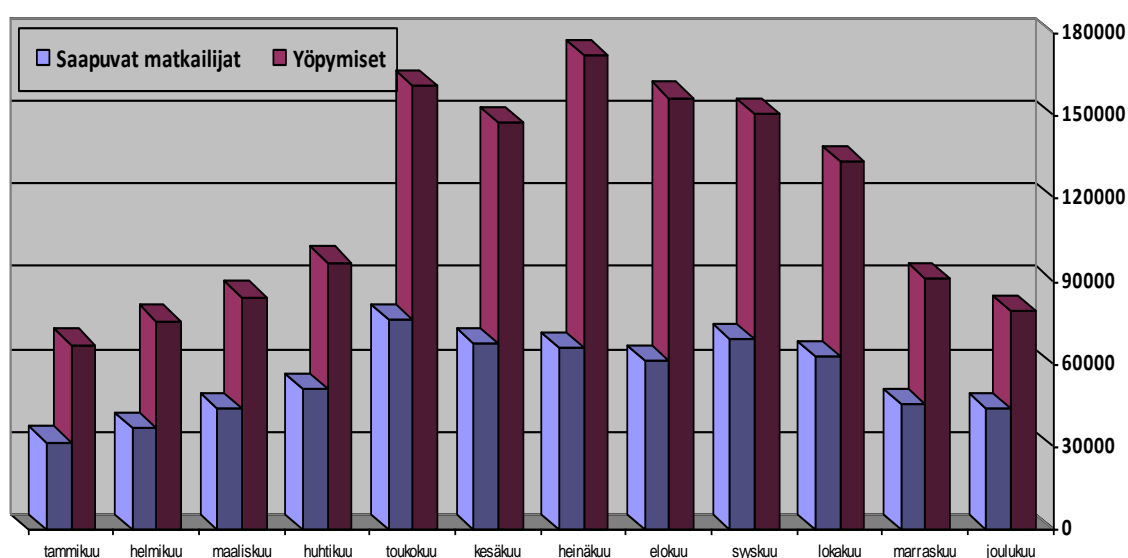
## 5.2 Matkailijamääriä Bosnia ja Hertsegovinassa

Bosnia ja Hertsegovinan tilastotoimiston mukaan joulukuussa 2010 maassa vieraili 44 185 matkailijaa. Luku pieneni 2,4 prosentilla verrattuna marraskuuhun 2010, mutta nousi 11 prosentilla verrattuna joulukuuhun vuoteen 2009. Matkailijat viettivät Bosnia ja Hertsegovinassa vuonna 2010 joulukuussa yhteensä 79 166 yötä. Laskua marraskuuhun 2010 verrattuna oli 13,1 prosenttia ja nousua edellisvuoden marraskuuhun verrattuna oli 6,6 prosenttia. Kotimaan matkailijoiden määrä koko yöpymismäärästä oli 53,4 prosenttia ja ulkomaalaisten määrä 46,6 pro-



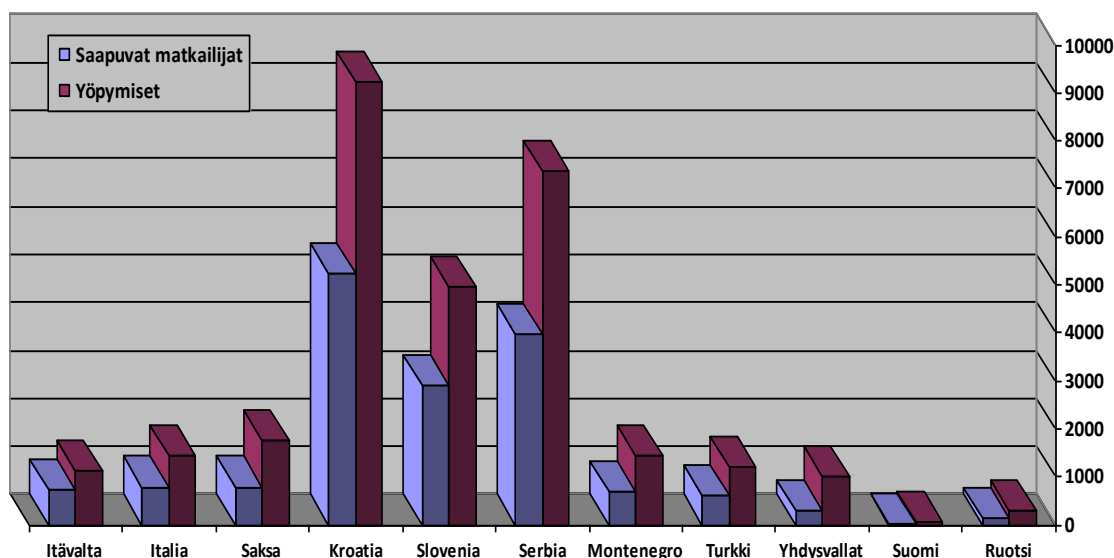
senttia joulukuussa 2010. Yhteensä vuonna 2010 saapui Bosnia ja Hertsegovinaan kotimaisia ja ulkomaisia matkailijoita 656 333 ja kasvua verrattuna edellisvuoteen 2009 oli 14.6 %. (Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011.)

Alla olevasta kuviosta 3 on nähtävissä, kuinka saapuneiden matkailijoiden määrää katsoessa suosituin matkailukuukausi oli vuonna 2010, toukokuu, jolloin Bosnia ja Hertsegovinaan saapui 75 965 matkailijaa. Yöpymismäärien perusteella kuitenkin heinäkuu oli matkailullisesti ruuhkaisin kuukausi samana vuonna, jolloin Bosnia ja Hertsegovinassa matkailijat viettivät yhteensä 171 920 yötä. (Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011.)



Kuvio 3: Saapuvat matkailijat ja yöpymiset kuukausittain Bosnia ja Hertsegovinassa vuonna 2010 (Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011).

Eniten matkailijoita Bosnia ja Hertsegovinaan saapui joulukuussa vuonna 2010 naapurimaista Kroatiaista, Sloveniasta ja Serbiasta. Kuviosta 4 näkyy myös vertailun vuoksi matkailijamäärät Suomesta (27 matkailijaa) ja Ruotsista (147 matkailijaa), jotka ovat suhteellisen pieniä muihin maihin verrattuna. Ruotsalaiset matkustivat silti selvästi suomalaisia runsaammin Bosnia ja Hertsegovinaan kyseisenä kuukautena. (Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011.)



Kuvio 4: Saapuvat matkailijat suosituimmista kävijämaista Bosnia ja Hertsegovinassa joulukuussa 2010 (Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011).

### 5.3 Saavutettavuus ja turvallisuus

Bosnia ja Hertsegovinassa on neljä kansainvälistä lentokenttää, jotka sijaitsevat Sarajevossa, Mostarissa, Tuzlassa sekä Banja Lukassa. Sarajevon lentokenttä on ainoa kansainvälinen lentokenttä, jossa on lentoja päivittäin. Suoria lentoja Suomesta Bosnia ja Hertsegovinaan ei tällä hetkellä tehdä. Junaliikenne ja junaratojen kunto on parantunut roimasti sotavuosista, jolloin ne tuhoutuivat pahasti, mutta junat ovat silti vielä hitaita, vaikka ratoja korjataan ja uusia rakennetaan koko ajan. Vuonna 2005 Bosnia ja Hertsegovina lisättiin Eurorail järjestelmään ja vuonna 2006 ostetut uudet junat helpottavat junalla matkustamista selvästi. Rautatieverkosto on vielä suhteellisen pieni, sillä se alkaa rannikolta Plocesta ja kulkee Mostarin ja Sarajevon kautta Banja Lukaan, jonka jälkeen matka jatkuu joko Kroatian Zagrebiin tai Unkarin Budapestiin. (Clancy 2010, 60 - 62.)

Linja-autoliikennettä johtaa Centrotrans yhtiö, jonka kautta kulkee melkein kaikki maan linja-autoyhteydet. Centrotrans tekee myös yhteistyötä muiden eurooppalaisten linja-autoyhtiöiden kanssa. Suorat linja-autoyhteydet muulta Euroopasta lähtevät muun muassa Saksasta, Kroatiasta, Hollannista sekä Itävallasta. Henkilöautolla kulkemisen jälkeen linja-auton käyttäminen on toiseksi helpoin tapa liikkua, sillä linja-autoasemia on melkein joka kaupungissa. Omalla autolla ajaminen voi kuitenkin olla paikoin haastavaa, sillä tiet ovat kapeita ja liikennekulttuuri on hieman erilainen kuin esimerkiksi Suomessa ja parhaaseen matkailu-aikaan kesällä tiet voivat olla hyvinkin ruuhkaisia. Tottumattomien kannattaakin turvautua julkisen liikenteen kulkuneuvoihin päästäkseen turvallisesti määränpäähensä. (Clancy 2010, 60 - 62.)

Bosnia ja Hertsegovinan tieverkosto on osin melko hyväkuntoinen, mutta talviaikaan lumi ja jää saattavat paikoin aiheuttaa vaikeuksia autolla ajettaessa (Matkailijan maantieto 2001, 49). Erityisesti omalla autolla kulkevien kannattaa välttää pimeässä ajoa ja muutenkin olla erityisen varovainen liikenteessä (Ulkoministeriö 2011). Syystä tai toisesta matkailijat, jotka ajavat ulkomaalaisilla rekisterikilvillä varustettua autoa, ovat myös erityisen alttiita saamaan sakkoja (Torsti 2007, 56). Teiden kunnon parantuminen mahdollistanut vaivattomamman transit-matkailun muihin Balkanin maihin etenkin Kroatian rannikolle, josta tehdään nykyään myös yhä enemmän retkiä sekä Mostariin että Medugorjeen. (Clancy 2010, 60 - 62.)

Vuosina 1992-95 Bosnia ja Hertsegovinassa käyty sota aiheutti mittavaa tuhoa valtiossa ja nuor sodan jäljet ovat edelleen nähtävissä joka puolella maata. Vaikka maassa eletäänkin jälleenrakentamisen ja pysyvän rauhan tavoittelun aikaa, on silti joitakin levottomuuksista syntyneitä väkivaltaisuuksia esiintynyt eri puolilla maata. Nämä yhteenotot ovat kuitenkin tapahtuneet Bosnian eri etnisten ryhmien välillä, eivätkä ole kohdistuneet ulkomaalaisiin. Yleinen turvallisuus on lisääntynyt ja maan omien poliisivoimien toiminta on kehittynyt ratkaisevasti. Bosnia ja Hertsegovinassa on edelleen joitakin rauhanturvaajia ja muita kansainvälisiä tarkkailijoita, mutta yhteiskuntarakenteet ovat vakaantumaan päin ja jälleenrakentaminen edistyy hitaasti. (Ulkoministeriö 2011.)

Matkailijoiden turvallisuuden kannalta suurin riskitekijä on hyvin raskaasti miinoitettu alue nykyisten Bosnia ja Hertsegovinan federaation ja Serbitasavallan välillä olevalla raja-alueella. Vyöhykkeen miinoitus johtuu sodanaikaisista rintamalinjoista, eikä alueesta ole pystytty raivaamaan kuin murto-osa. Balkanin kiertävän suurlähettilään (2010) mukaan maassa on suhteellisen turvallista, mutta asumattomilla alueilla on noudatettava erityistä varovaisuutta miinavaaran takia. Muutoin Bosnia ja Hertsegovinaan voi matkustaa huoletta, kuitenkin pysytellen asutuilla alueilla ja välttämällä liikkumista luonnossa ilman opastusta. (Ulkoministeriö 2011.)

Maan kaupungit ovat turvallisia, mutta kuten muuallakin, matkailijan valppautta ja varovaisuutta on kuitenkin hyvä noudattaa. Lähivuosina rikollisuus on hieman kasvanut ja matkailijoihin on kohdistunut joitakin ryöstöjä. Maahan matkustaville suositellaan pullotetun juomaveden käyttöä, voimassaolevia tetanus-difteria ja hepatiitti A -rokotuksia ja on myös syytä ottaa huomioon, että julkinen terveydenhuolto Bosnia ja Hertsegovinassa ei ole länsimaisella tasolla. (Ulkoministeriö 2011.)

#### 5.4 Vetovoimatekijät ja aktiviteetit

Matkakohteena Bosnia ja Hertsegovina on oiva paikka seikkailunhaluisille ja aktiivisille matkailijoille, sillä rantalomat eivät kuulu maan suurimpiin vetovoimatekijöihin. Maalle kuuluval-

la pienellä kaistaleella Adrianmeren rannalla sijaitseva alle 5000 asukkaan kaupunki Neum on oikeastaan ainoa rantalomakohde. Sen sijaan luonto, kulttuuri, arkkitehtuuri ja historia ovat vertaansa vailla ja Bosnia ja Hertsegovinassa on monia kohteita, joita ei pidä jättää näkemättä. Monikulttuurisuuden ja historian tapahtumat pystyy kokemaan yhdessä kauniiden maisemien kanssa, sillä kaikki kaupungit ovat vielä pieniä ja luonnonläheisiä. Maan vuoristot ja vesistöt tarjoavat paljon mahdollisuuksia monipuoliselle teemamatkailulle, sillä eri aktiviteetteja on runsaasti, esimerkkeinä melonta, koskenlasku (Kuva 8), patikointi (Kuva 9), maastopyöräily, vuorikiipeily, laskettelu ja hiihto. (Clancy 2010, 84 - 87.)



Kuva 8: Koskenlaskua Bosnia ja Hertsegovinassa (World Culture Tourism 2011).



Kuva 9: Patikointia Bosnia ja Hertsegovinassa (World Culture Tourism 2011).

Niin kuin aiemmin jo mainittiin joiltakin alueilta saattaa vielä löytyä sodanaikaisia maa- miinoja, mutta opastetuilla reiteillä ja tunnetuilla matkailualueilla ei niistä ole vaaraa. Parhaat laskettelu- ja hiihtokeskukset löytyvät Jahorina ja Bjelašnica vuorilta (Kuva 10) melko läheltä Sarajevoa. Neljä jokea, Neretva, Vrbas, Una ja Tara, kuuluvat Euroopan parhaimpiin koskenlaskujokiin ja jokien ympärillä olevat koskemattoman luonnon karut maisemat lumoavat kokeneimmankin seikkailijan. Vuoristossa sijaitsevat pienet kylät ovat myös käymisen arvoisia, sillä niissä alkukantaisuus ja perinteet elävät yhä. Kylissä matkaa ajassa taaksepäin ja

pääsee tutustumaan viljelyyn, käsitöihin ja luomuruokaan lämpimällä vastaanotolla. Kyliin tehdään järjestettyjä käyntejä muutamien matkanjärjestäjien toimesta, mutta omatoiminen hienovarainen vierailu ei yleensä haittaa kyläläisiä. (Clancy 2010, 84 - 88.)



Kuva 10: Talviurheilua Bjelašnica -vuorella (Localyte 2011).

#### 5.4.1 Sarajevo

Sarajevoa kutsutaan usein Manner-Euroopassa lännen ja idän kohtauspaikaksi, sillä sinne By-santin ja Ottomaanien valtakunnat idästä sekä Rooman, Venetsian ja Wienin valtakunnat lännestä toivat kulttuurinsa, perinteensä ja uskontonsa. Vain harvoissa paikoissa maailmassa sijaitsee samalla aukiolla moskeija, synagoga, ortodoksinen kirkko ja katolinen kirkko, kuten Sarajevossa. Tämä kaupunki elää omasta monimuotoisuudestaan niin kulttuurisesti kuin etnistikin. (Clancy 2010, 101 - 127.)

Tärkein paikka matkailun kannalta ja paikallistenkin mielestä Sarajevossa on varmasti Baščaršija eli vanha kaupunki, joka on täynnä kahviloita, ravintoloita ja pieniä kauppia, joista voi ostaa erilaisia käsitöitä vanhanajan tyyliin. Baščaršijan keskus on ”pigeon square” nimellä tunnettu tori, jonka keskellä sijaitsee tunnettu sebilj-lähde. Muita käyntikohteita ovat ehdottomasti moskeijat ja kirkot, Tunnelimuseo, Kansallismuseo ja Historiallinen museo, jotka antavat laajan katsauksen alueen historiaan, sota-aikaan ja kulttuuriin sekä Latinalainen silta, jolla arkkiherttua Franz Ferdinand sai surmansa ja josta ensimmäinen maailmansota sai alkunsa. (Clancy 2010, 101 - 127.)

#### 5.4.2 Mostar

Pieni, mutta sitäkin kuuluisampi Mostar on suosittu päiväretkeilykohde, jonne tehdään retkiä sekä naapurimaista että muista Bosnia ja Hertsegovinan kaupungeista. Sen kuuluisin nähtävyys Stari Most -silta rakennettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1556, mutta se tuhoutui pahoin sodassa, onneksi se kuitenkin rakennettiin uudestaan sodan jälkeen vuonna 2004. (Clancy 2010, 156 - 174.)

Vanhakaupunki Kujundziluk sijoittuu sillan molemmille puolille ja se on täynnä pieniä putiikkeja, ravintoloita ja kahviloita Sarajevon vanhankaupungin lailla. Sillan ali ja Mostarin halki virtaava silmiinpistävän turkoosi Neretva-joki toimii Stari Mostin ohella yhtenä kaupungin tunto-merkeistä. Mostarissa kannattaa myös vierailla Unescon maailmanperintäkohteessa, alkuperäisessä muodossaan olevassa hyvin idyllisessä turkkilaisessa talossa sekä yhdessä kaupungin moskeijoista Koski Mehmed Pashassa. (Clancy 2010, 156 - 174.)

#### 5.4.3 Medugorje

Medugorjen kaupunki on ollut vuodesta 1981 maailman toiseksi suosituin katolilaisten pyhiinvaelluskohde sen jälkeen, kun joukko paikallisia nuoria väitti nähneensä Neitsyt Marian ilmestymisen kylänsä lähellä sijaitsevien vuorten välissä oleskellessaan. Tämän jälkeen köyhästä kylästä tuli miljoonien katolilaisten uskovaisten Mekka ja se vaurastui huomattavasti. (Clancy 2010, 175 - 178.)

Nykyisin Medugorjessa on Bosnia ja Hertsegovinan paras infrastruktuuri matkailun kannalta loistavine ravintoloineen, majoituspaikkoineen ja matkatoimistoineen. Suuren suosionsa vuoksi Medugorjesta on tullut hyvin kaupallinen kylä, joka on aina valmis ottamaan vastaan tuhansia pyhiinvaeltajia ja myymään heille mahdollisimman monenlaisia matkamuistoja risteistä patsaisiin, kuviin ja koruihin. Vuori, jolla Neitsyt Maria nähtiin, on merkitty suurella sinisellä ristillä ja se on kaupungin suosituin nähtävyys, jonne on kävellyt arviolta jo yli 15 miljoonaa ihmistä. (Clancy 2010, 175 - 178.)

#### 5.4.4 Banja Luka

Banja Luka on suurin kaupunki Bosnia ja Hertsegovinan pohjoisosassa ja se on suurten vihreiden vuorten ympäröimä ja sen jakaa kahtia Vrbas-joki. Banja Luka on yksi maan kärsineimmistä kaupungeista, sillä se sijaitsi aivan raja-alueella sota-aikoina ja tuhoutui myös maanjäristyksissä vuonna 1969. Kaupunki yhdistyi muuhun maailmaan sen läpi kulkevan roomalaisen kauppareitin kautta, joka kulki Salonasta Servitiumiin. (Clancy 2010, 218 - 227.)

Roomalaisten sinne kauppareitin turvaksi rakentama ja ottomaanien viimeistelemä linnake ”Tvrd-ava” on tärkein alueen nähtävyys, jossa sijaitsee nykyisin hieno ravintola. Lukuisat luostarit ja moskeijat kuuluvat Banja Lukankin maisemaan ja ovat suosittuja käyntikohteita matkailijoiden keskuudessa. Vrbas-joki on erinomainen kohde koskenlaskijoille ja sen kuohuis- sa järjestettiin koskenlaskun Euroopan mestaruuskilpailut vuonna 2005 ja maailmanmestaruuskilpailut vuonna 2009. (Clancy 2010, 218 - 227.)

## 6 Tutkimuksen toteutus

### 6.1 Nykytila-analyysi

Ennen itse tutkimusta suoritettiin esitutkimus, joka toimii samalla nykytila-analyysinä. Tämän avulla arvioitiin suomalaisten matkanjärjestäjien tämänhetkistä tarjontaa kohdealueelle sekä kysyttiin muutama kysymys kolmelta eri matkanjärjestäjältä heidän mielipiteistään Bosnia ja Hertsegovinasta matkakohteena. Nykytila-analyysiin osallistuneet matkanjärjestäjät olivat Aurinkomatkat, Finnmatkat sekä Apollomatkat. Nykytila-analyysia varten tehtävissä haastatteluissa ongelmaksi kuitenkin koitui vastausten vähyys ja se, että kysymyksiin vastanneet matkatoimistot järjestävät enemmän rantalomamatkoja kuin esimerkiksi elämysmatkoja, joka vaikutti merkittävästi saatuihin vastauksiin.

Eri matkatoimistojen Internet-sivustojen ja matkaesitteiden mukaan minkäänlaisten valmiiden lomamatkojen tarjonta Suomesta Bosnia ja Hertsegovinaan on todella pieni. Ainoat tällä hetkellä järjestettävät matkat ovat kiertomatkoja, joita tuottavat esimerkiksi Suomi-Seuran Matkatoimisto, joka järjestää 12 päivän kiertomatkoja Balkanin maihin ja matkan viimeinen päivä vietetään Sarajevossa. Myös Aurinkomatkat järjestävät päiväretkiä kesäisin kerran viikossa Kroatian Dubrovnikista Bosnia ja Hertsegovinan Mostariin.

Esitutkimuksena selvitettiin Suomesta Bosnia ja Hertsegovinaan suuntautuvan matkailun nykytilannetta kolmen matkanjärjestäjän avulla. Esitutkimuksen kysymyksinä olivat seuraavat:

1. Onko Teillä ollut suunnitelmissa laajentaa matkatarjontaanne Bosnia ja Hertsegovinaan ja miksi?
2. Minkälaista kiinnostusta asiakkaanne ovat osoittaneet Bosnia ja Hertsegovinaan kohdalle?
3. Minkälaisena näette Bosnia ja Hertsegovinan potentiaalin matkailukohteena tulevaisuudessa?

Kaikki näistä kolmesta kyselyyn vastanneesta matkatoimistosta järjestävät nykyisin tai ovat järjestäneet jo vuosia matkoja Bosnia ja Hertsegovinan naapurimaan Kroatian useisiin eri

kaupunkeihin, mutta samalla kun Kroatian noususuhdanne matkailumaana jatkuu, on Bosnia ja Hertsegovina jäänyt turhan vähälle huomiolle. Yksikään näistä kolmesta matkatoimistosta ei ole edes suunnitellut Bosnia ja Hertsegovinaa yhdeksi matkakohteekseen. Myöskään kyse- lyitä asiakkailta Bosnia ja Hertsegovinan matkoista heille ei ole tullut juuri lainkaan, mutta he pitävät silti maata potentiaalisena kohteena tulevaisuudessa lähinnä kierto- ja luon- tomatkailukohteena.

Tarjonnan puutteen syyksi he mainitsevat ymmärrettävästi rantaviivan lyhyden, sillä nämä matkatoimistot panostavat, niin kuin jo aiemmin mainittiin, enemmän rantalomakohteisiin, kuten juuri Kroatiaan, jolla on rantaviivaa Bosnia ja Hertsegovinan noin 20 kilometriin verrat- tuna lähes 300-kertainen määrä. Bosnia ja Hertsegovinan vahvuuksina tulevaisuuden matkai- lumaana silti koetaan monikulttuurisuus, historia, luonnonkauneus ja ruokakulttuuri.

## 6.2 Tutkimuksen toimeksiantaja

Toimeksiantajana toimii teema- ja harrastematkoihin erikoistunut matkatoimisto MatkaPalet- ti. MatkaPaletti ja sen omistaja Päivi Tossavainen olivat jo entuudestaan tulleet tutuiksi työ- harjoittelupaikkana, joten Päivin kanssa opinnäytetyön puheeksi ottaminen oli luonnollista. Tutkijat kertoivat Tossavaiselle aikeistaan tutkia työssään Bosnia ja Hertsegovinan matkailul- lista potentiaalia ja keskustelujen myötä päätyivät rajaamaan matkailullisen potentiaalin teemamatkailuun, jotta toimeksiantaja saisi tutkimuksesta parhaan mahdollisen hyödyn. (MatkaPaletti 2011.)

”MatkaPaletin toiminta-ajatuksena on tarjota jokaiselle ihmiselle mahdollisuus toteuttaa itse- ään kehittävän harrastuksen parissa, matkustaen ja tutustuen uusiin ihmisiin ja kulttuureihin” (MatkaPaletti 2011). MatkaPaletti pienenä matkanjärjestäjänä sopii tutkijoiden mielestä toi- meksiantajaksi erittäin hyvin, sillä yrityksellä oli aitoa kiinnostusta tutkimusta ja sen tuloksia kohtaan sekä lisäksi yritys voi mahdollisesti hyödyntää tutkimustuloksia tulevaisuudessa mat- katarjontaa suunnitellessa (MatkaPaletti 2011).

MatkaPaletti on Päivi Tossavaisen perustama, vuoden 2004 alusta toiminut yksityinen suoma- lainen matkanjärjestäjä. MatkaPaletin toiminta alkoi Viroon kohdistuneilla taide- ja rallimat- koilla, mutta vuosien kuluessa yritys on laajentanut toimintaansa ja tällä hetkellä matkojen pääkohteena on Kreikka. Erilaisten harrastusmatkojen lisäksi MatkaPaletti tarjoaa myös kult- tuuri- ja erikoismatkoja eri teemojen alla sekä yksittäisille matkaajille että ryhmille. (Matka- Paletti 2011.)

MatkaPaletin toiminta-ajatus tähtää siihen, että matkailija voi huoletta lähteä matkalle riip- pumatta siitä matkustaako hän yksin, ystävän kanssa vai ryhmässä: matkoilla ihmiset saavat



uusia ystäviä ja tapaavat ihmisiä, joiden kanssa heillä on yhteisiä kiinnostuksen kohteita, kuten harrastus tai muu matkan teema. MatkaPaletin ajatuksena on myös auttaa ihmisiä löytämään itsestään tietynlaista sisäistä luovuutta ja lapsenomaista uteliaisuutta, joiden antamien voimavarojen turvin on usein myös helpompaa kohdata elämän muut haasteet. (MatkaPaletti 2011.)

Tällä hetkellä MatkaPaletin ensisijaiset matkakohteet ovat Kreikka ja Viro, maiden rikkaan kulttuurin tarjotessa lähes rajattomasti mahdollisuuksia monipuoliseen harrastus- ja tapahtumamatkailuun. Kreikan ja Viron lisäksi MatkaPaletti järjestää yksittäisiä matkoja myös Kyp-  
rokselle ja Unkariin. Viron matkoilla kohdemaahan mennään nopeilla katamaraaneilla tai talviaikana TallinkSiljan suuremmilla aluksilla. Kreikkaan ja muualle Eurooppaan matka käy suurien matkanjärjestäjien tai Finnairin suorilla lomalennoilla sekä toisinaan myös Blue 1:n tai Malevin lennoilla. Majoitus kohteissa on yleensä pienissä ja persoonallisissa pikkuhotelleissa, joiden sijainti on keskeinen lähellä palveluja ja tapahtumia. (MatkaPaletti 2011.)

MatkaPaletin tarjonta koostuu hyvin monipuolisesti harrastus- ja teemamatkoista. Vuonna 2011 Kreikkaan suuntautuvien matkojen ohjelmistossa on liikunnallisia matkoja, kuten patikointi ja pyöräilymatkoja, ruoka- ja viinimatkoja, Kreikan kielikurssi -matkoja ja taidematkoja, kuten maalaus- ja savenvalantamatkat. Viroon suuntautuvien matkojen ohjelmisto puolestaan painottuu erityisesti taidematkoihin, kuten mosaiikki- ja maalausmatkoihin, mutta ryhmille on erikseen tarjolla mm. erilaisia liikuntaan, taiteeseen, perinneruokaan, luonnonroh-  
toihin ja muuttumisleikkeihin liittyviä teemamatkoja. (MatkaPaletti 2011.)

### 6.3 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: Minkälainen on Bosnia ja Hertsegovinan matkailun nykytila? Mitkä ovat Bosnia ja Hertsegovinan vetovoimaisimmat teemat ja kuinka niitä voisi hyödyntää tulevaisuudessa? Millaisia haasteita tai esteitä Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kehityksessä voi ilmetä?

Tutkimusmenetelmä on aineiston keruun, analysoinnin ja tulkitsemisen tekniikka, jonka tuotoksena joko hyväksytään, hylätään alkuperäinen teoria tai luodaan uusi. Tutkimuksissa käytettävät tutkimusmenetelmät vaihtelevat tieteenaloittain ja usein samoihin tuloksiin päästään jopa usealla eri menetelmällä. Yksi ilmiö voi siis olla tutkittavissa monen tutkijan toimesta, monella eri teorialla ja menetelmällä, mutta yleensä tutkimuksissa painottuu yksi päämenetelmä, jonka ratkaisee tutkimuksen luonne ja -ongelma. Tutkimusmenetelmät voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään: kvalitatiivisiin eli laadullisiin ja kvantitatiivisiin eli määrällisiin menetelmiin. (Kananen 2008, 16 - 17.)

Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus on käytännössä mikä tahansa tutkimus, jossa pyritään tutkimuslöydöksiin käyttämättä määrällisiä keinoja, kuten tilastollisia menetelmiä. Toisin kuin kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa, joka perustuu vahvasti lukuihin, kvalitatiivinen tutkimus hyödyntää runsaasti kuvaavia sanoja ja lauseita. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on ilmiön syvälinen ymmärtäminen pyrkimättä kuitenkaan määrällisen tutkimuksen kaltaisiin yleistyksiin. (Kananen 2008, 24.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa etsitään merkitystä ja tarkoitusta ilmiöiden takana esim. kuinka ihmiset kokevat ja näkevät eri asioita. Tutkija itse on analysoinnin ja tiedonkeruun pääasiallinen instrumentti, jonka kautta reaali maailma muokkautuu ja suodattuu tutkimustuloksiksi. Yleisesti kvalitatiivisissa tutkimuksissa käytettäviä työkaluja ovat mm. kyselyt ja haastattelut. (Kananen 2008, 25 - 27.)

Tutkimuksessa ja nykytila-analyysin kartoittamisessa käytettiin sähköisesti toteutettuja kyselyitä, kerättyä materiaalia sekä havainnointia paikan päällä Bosnia ja Hertsegovinassa tutkimaan ja täydentämään toinen toisiaan. Sähköisten ja kirjallisten aineistojen analysointi, tutkimusympäristön havainnointi sekä eri matkailualan ammattilaisten teemahaastattelut toimivat tutkimusmenetelminä tutkimuskysymysten selvittämisessä sekä mahdollisten jatkotutkimustarpeiden tarkastelussa. Kerätty aineisto, havainnointi ja nykytila-analyysi luovat pohjan tälle tutkimukselle, jonka tärkeimpänä tutkimusmenetelmänä toimii teemahaastattelu.

#### 6.4 Teemahaastattelu

Tutkimustulokset kerättiin sähköisesti kirjallisen kyselyn muodossa suoritettuna teemahaastatteluna. Teemahaastattelu on haastattelumuoto, joka etenee tiettyyn aihepiiriin suunniteltujen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelu on hieman tarkemmin rakennettu kuin avoin haastattelu, sillä siinä aihepiirit ovat samoja kaikille haastateltaville. Teemahaastattelussa pyritään huomioimaan haastateltavien erilaiset tulkinnat ja merkitykset, ja heidän annetaan vapaasti kertoa omat mielipiteensä aiheesta. Pää tarkoituksena kuitenkin on, että kaikki teemat saadaan käytyä läpi kuullen kaikkien haastateltavien mielipiteet niistä. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2011.)

Tässä tutkimuksessa teemahaastattelut suoritettiin sähköpostitse sen vuoksi, että kaikki haastateltavat asuvat Bosnia ja Hertsegovinassa. Haastateltavia oli yhteensä neljä, joista kaksi tutkijat tapasivat henkilökohtaisesti opintomatallaan Bosnia ja Hertsegovinassa syksyllä 2010. Haastateltavat ovat Tarik Maglajlic, joka omistaa Hostel Millsin Sarajevossa, Azra Celik, joka työskentelee Sarajevossa toimivassa Hostel City Center Sarajevossa, Anela Dedic, joka on Mostarissa sijaitsevan matkatoimiston työntekijä sekä Adnan Vlajcic, joka toimii

matkatoimistotyöntekijänä Sarajevossa. Kaikilla haastateltavilla on pitkä työkokemus matkailualalla ja he ovat ammattitaitoisia henkilöitä matkailuelinkeinon saralla. Haastateltavat tulevat mahdollisesti myös olemaan avainhenkilöitä tulevaisuudessa Bosnia ja Hertsegovinan matkailun kehittämisessä.

## 7 Tutkimustulokset

Kun haastattelu tehdään sähköpostitse, on se tutkijalle vastausten analysoinnin kannalta paljon haastavampaa kuin henkilökohtainen tapaaminen. Sähköisessä haastattelussa kysymykset voi kysyä vain kerran eikä niitä voi välttämättä tarkentaa tai täydentää, jolloin jotakin oleellista saattaa jäädä haastateltavalta ymmärtämättä. Vastausten tulkitseminen pelkän tekstin perusteella on myös vaikeaa, sillä haastateltavan eleet ja ilmeet jäävät kokonaan näkemättä. Toisaalta joihinkin kysymyksiin voi olla helpompaa vastata omassa rauhassa kuin tutkijan läsnä ollessa, jolloin tuloksena saattaa olla rehellisempi vastaus.

Sähköpostitse toteutetun haastattelun ongelmaksi koitui myös vastausten odottaminen. Henkilökohtaisessa tapaamisessa vastaukset ovat heti tutkijan analysoitavana, mutta sähköisen haastattelun vastauksia voi joutua odottamaan pitkäänkin ja välillä haastateltavien muistuttaminen tuntuu epämukavalta. Epävarmuuden takia haastatteluvastausten saamiseen täytyykin varata paljon aikaa, jottei odottaminen olisi vaikuttanut negatiivisesti tutkimuksen edistymiseen ja jo valmiiseen aikatauluun.

Kolmas hankaluuksia tuottava asia haastattelussa oli kieli, sillä haastattelu suoritettiin englannin kielellä, joka ei ole niin tutkijoiden kuin haastateltavienkaan äidinkieli. Eritasoinen englannin kielen taito jätti paljon tulkinnan varaa molemmille osapuolille ja juuri kielen takia osa haastateltavista ei pystynyt ilmaisemaan itseään parhaalla mahdollisella tavalla. Edellä mainittujen syiden takia tutkimustulokset perustuvat tutkijoiden omiin tulkintoihin tutkimusvastauksista ja pohjana tutkimustuloksille käytettiin aiemmin kerättyä aineistoa ja havaintojen analysointia.

Kyselylomakkeen kysymykset rakennettiin tutkimuskysymysten pohjalta ja tarkoituksena oli saada mahdollisimman tarkka ja monipuolinen kuvaus Bosnia-Hertsegovinan matkailun nykytilasta ja menneisyydestä, vahvuuksista ja heikkouksista sekä ammattilaisten mielipide siitä miten erilaiset matkailun teemat sopivat Bosnia ja Hertsegovinaan. Kyselylomaketta testattiin muutamalla eri henkilöllä ennen sen lähettämistä valituille asiantuntijoille. Testauksen jälkeen joitakin kysymyksiä tarkennettiin tai poistettiin, jotta lopputuloksesta saatiin selkeämpi. Tutkimuksen teemahaastattelun vastausprosentti on sata, sillä kaikkiin neljään lähetettyyn kyselyyn vastattiin. Kyselylomake löytyy liitteenä opinnäytteen lopusta (Liite 1).

## 7.1 Teemamatkailun nykytilanne ja kehittyminen lähivuosina

### *Kuinka näette nykytilanteen Bosnia ja Hertsegovinassa matkailun saralla?*

Vastaajien mielestä Bosnia ja Hertsegovinaa voisi luonnehtia hiomattomaksi timantiksi, joka vain odottaa löytäjänsä. Maalla olisi runsaasti matkailupotentiaalia ja ehkä tulevaisuudessa matkailu voisi olla maan pääelinkeino, mutta vastaajien mukaan poliittiset päättäjät eivät ainakaan vielä ole ymmärtäneet panostaa matkailuelinkeinon kehittämiseen tarpeeksi.

Ongelmalliseksi tilanteen tekee sodan aiheuttama maan taloudellinen ahdinko. Tilannetta ei pidetä aivan toivottomana, mutta parantamisen varaa olisi silti runsaasti. Tällä hetkellä matkailualalla toimivat panostavatkin matkailijoiden hyvään palveluun, jotta ajan myötä sana positiivisesta matkakohteesta kiirisi mahdollisimman laajalle.

Yksi tämänhetkisistä ongelmista on se, että matkailijat vierailevat Bosnia ja Hertsegovinassa vain muutaman päivän kerrallaan, mikä taas ei ole hyväksi paikallisille matkailuelinkeinon harjoittajille. Tavoitteena onkin saada matkailijat viihtymään pidempään, eikä pitämään Bosnia ja Hertsegovinaa vain päiväretkien kohteena tai kauttakulkumaana.

### *Kuinka matkailuala on mielestänne kehittynyt Bosnia ja Hertsegovinassa viime vuosina?*

Vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että matkailijoiden määrä Bosnia ja Hertsegovinassa on kasvanut vuosi vuodelta sodan jälkeen. Matkailijoita tulee kasvavassa määrin ympäri maailmaa myös muualta kuin Euroopasta. Erityisesti inbound-matkailu on ollut kasvussa noin 8-12 prosentin vuosivauhdilla. Matkailupalvelujen ja aktiviteettien tarjonta on kehittynyt huimasti viime vuosien aikana.

Matkailijoiden lisääntynyt kiinnostus maan pitkää historiaa, kulttuuria ja monimuotoisuutta kohtaan on ilmeistä. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että matkailun kehittyminen on hyvin alueellista; joillakin alueilla matkailun kehitys on jatkuvaa, kun taas joillakin alueilla olisi runsaasti potentiaalia, mutta sitä ei hyödynnetä syystä tai toisesta.

## 7.2 Vahvuudet ja teemat

*Mitkä ovat mielestänne Bosnia ja Hertsegovinan matkailullisia vahvuuksia eri teemojen näkökulmasta, kuten:*

- |   |  |
|---|--|
| 1 | <i>ruokamatkailu</i>   |
| 2 | <i>kulttuurimatkailu</i>   |
| 3 | <i>musta matkailu (kuolemaan ja kärsimykseen liittyvät matkakohteet)</i> |
| 4 | <i>seikkailumatkailu</i>   |
| 5 | <i>luontomatkailu</i>  |
| 6 | <i>liikuntamatkailu</i>  |

Ruokamatkailua potentiaalisena matkailun teemana Bosnia ja Hertsegovinassa piti vain yksi vastaajista. Ruokailu on iso osa elämää ja tärkeä sosiaalinen tapahtuma bosnialaisille, mutta ruokamatkailua ei pidetty yhtenä tärkeimmistä teemoista matkailun saralla.

Kulttuurimatkailua pidettiin erityisen potentiaalisena matkailuteemana; Bosnia ja Hertsegovinalla on todella pitkä ja vaiherikas historia ja maa on kautta aikain toiminut eri kulttuurien ja kansojen kohtaamispaikkana. Vastaajat pitivät kulttuurillisessa mielessä tärkeänä seikkana sitä, että Bosnia ja Hertsegovina on ainut maa, jossa moskeija, synagoga ja kirkko voivat olla samalla kadulla sulassa sovussa.

Mustaa matkailua pidettiin melko potentiaalisena teemana Bosnia ja Hertsegovinassa. Vastaajien havaintojen mukaan matkailijoiden suosituimmat nähtävyydet ja vierailukohteet Bosnia ja Hertsegovinassa liittyvät juuri mustaan matkailuun. Eniten kysyntää on ollut museoilla ja sotaan liittyvillä historiallisilla alueilla.

Ympäristön ja luonnon puolesta seikkailumatkailua Bosnia ja Hertsegovinassa pidettiin suhteellisen mahdollisena matkailun muotona tulevaisuudessa. Maassa on jo pidetty muutamia koskenlaskukilpailuja ja siitä on muodostunut suosituin seikkailumatkailun muoto. Seikkailumatkailuun ei kuitenkaan vielä panosteta valtion puolesta tarpeeksi, sillä tämäntyyppinen teemamatkailu vaatii runsaasti investointeja, ammattitaitoa ja kehittyneempää matkailuelinkeinoa.

Vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että yksi merkittävimmistä Bosnia ja Hertsegovinan rikkauksista on puhdas luonto, kristallinkirkkaat vesistöt sekä jylhät vuoristot.

Luontomatkailun tämänhetkistä tilannetta pidettiin melko samanlaisena kuin seikkailumatkailunkin; potentiaalia löytyisi runsaasti, mutta voimavarojen hyödyntäminen on ainakin toistaiseksi vielä aivan alkutekijöissään.

Vastaajien mukaan bosniahertsegovinalaiset ovat yleisesti melko urheilullista kansaa ja edelleen hyvin ylpeitä vuoden 1984 talviolympialaisistaan. Erityisesti talviurheilulajit ovat olleet suosittuja hyvien puitteiden, kuten lumisien vuoristojen, takia jo ennen sisällissotaa jolloin Bosnia ja Hertsegovinaan matkustettiin laskettelemaan kauempaakin. Sekä passiivinen että aktiivinen liikunta on kasvattanut suosiotaan pikkuhiljaa.

*Mitkä ovat mielestänne muita Bosnia ja Hertsegovinan matkailullisia vahvuuksia?*

Mielenkiintoisen historian, monimuotoisen kulttuurin, pitkien perinteiden ja puhtaan luonnon lisäksi Bosnia ja Hertsegovinan suurimmiksi vahvuuksiksi vastaajat mainitsivat ystävälliset ihmiset, jotka ovat aina avuliaita ja valmiita aloittamaan keskustelun vieraidenkin ihmisten kanssa. Eräs vastaaja koki merkittäväksi eduksi sen, että maan kaupungit eivät ole liian täynnä matkailijoita, joten nyt on vielä helppoa nauttia rauhassa bosniahertsegovinalaisesta autenttisesta eksoottisuudesta.

### 7.3 Haasteet ja uhat

*Mitkä ovat mielestänne suurimpia haasteita matkailualalla Bosnia ja Hertsegovinassa?*

Suurimpina haasteina vastaajat pitivät valtion heikkoa panostusta matkailuelinkeinoon; lainsäädäntö ei tue matkailun kehitystä, ja päättäjien sekä matkailuelinkeinon harjoittajien yhteistyö on olematonta. Myös matkailuelinkeinon harjoittajien kouluttamattomuus ja ammattitaidottomuus hankaloittaa muun muassa toimivan markkinoinnin ja liiketoiminnan harjoittamisen suunnittelua ja toteutusta.

Epävakaa poliittinen tilanne hidastaa matkailuelinkeinon kehitystä ja on esteenä uusien matkailupalvelujen syntymiselle. Olemassa oleva infrastruktuuri ei ole tarpeeksi kehittynyttä vastaamaan matkailijoiden vaativia tarpeita; esimerkiksi liikenneverkosto on puutteellinen, jonka vuoksi moni matkailullisesti vetovoimainen kohde on matkailijoiden vaikeasti saavutettavissa.

*Mitä maita pidätte suurimpina uhkina matkailun näkökulmasta?*

Suurimpina uhkinaan muista maista matkailun näkökulmasta vastaajat pitivät naapurimaitaan Kroatiaa sen pitkän rantaviivan vuoksi, Serbiaa sen kehittyneemmän matkailullisen tietotaidon takia sekä Montenegroa, jossa matkailu on kasvanut merkittävästi viime vuosina.

Eräs vastaaja harmitteli sitä, että Kroatia houkuttelee rantaviivansa ansiosta suurimman osan Balkanille suuntaavista matkailijoista, vaikkakin Kroatiasta tehdään runsaasti päiväretkiä eri

puolille Bosnia ja Hertsegovinaa, etenkin Mostariin. Yksi vastaaja halusi mainita merkittävänä kilpailijana myös Turkin, jonne erityisesti Pohjoismaista tehdään paljon valmismatkoja.

#### 7.4 Suomalaiset matkailijat Bosnia ja Hertsegovinassa

*Onko teillä kokemusta suomalaisista matkailijoista Bosnia ja Hertsegovinassa ja kuinka suomalaisten matkailijoiden määrä on mielestänne kehittynyt vuosien varrella?*

Vastaajien mukaan suomalaisia matkailijoita on näkynyt Bosnia ja Hertsegovinassa melko vähän, mutta määrä näyttäisi olevan hitaassa, mutta varmassa kasvussa. He epäilivät, että suomalaiset ovat vielä hieman ennakkoluuloisia Bosnia ja Hertsegovinan suhteen, koska sodasta on kulunut vasta niin vähän aikaa ja epävakasta valtiosta ja sen levottomuuksista on uutisoitu ulkomailla myös viime vuosina.

Vastaajat toivovat Bosnia ja Hertsegovinassa vierailleiden suomalaisten matkailijoiden kertovan kotimaassaan hyvistä kokemuksistaan maassa ja sitä kautta levittävän positiivista kuvaa Bosnia ja Hertsegovinasta matkailumaana.

#### 7.5 Kehitysehdotukset ja tulevaisuuden näkymät matkailualalla

*Kuinka kehittäisitte Bosnia ja Hertsegovinan matkailuelinkeinoa?*

Vastaajat pitivät matkailualalla toimivien parempaa kouluttautumista erittäin tärkeänä osana matkailuelinkeinon kehittämistä. Myös infrastruktuurin kehittämistä ja uusien, innovatiivisten matkailupalvelujen luomista pidettiin tärkeinä. Bosnia ja Hertsegovinan matkailumarkkinointia tulisi ehdottomasti parantaa sekä kotimaassa että ulkomailla, sillä tällä hetkellä se on lähes olematonta. Erityisesti ulkomaille suuntautuva matkailumarkkinointi vaatii nykyistä tarkemman, yhtenäisemmän ja organisoidumman matkailustrategian.

*Kuinka näette Bosnia ja Hertsegovinan matkailuelinkeinon tulevaisuudessa ja mitä uusia matkailun teemoja (muuta kuin edellä mainitut) pidätte potentiaalisina tulevaisuuden trendeinä?*

Vastaajat kokivat tulevaisuuden matkailualalla Bosnia ja Hertsegovinassa nykyistä tilannetta huomattavasti valoisampana, sillä potentiaalia löytyy, kunhan vain poliittinen ja taloudellinen tilanne saadaan vakaammaksi ja päättäjien panostus matkailuelinkeinoon lisääntyisi. Vastaajat kokivat myös, että lisääntynyt kiinnostus matkailualalla toimimiseen ja sitä kautta alan koulutuksen hankkiminen sekä riittävä markkinointi nopeuttaisivat kehitysprosessia samalle tasolle kuin muissa Balkanin maissa.

Potentiaalisina uusina matkailun teemoina vastaajat mainitsivat bosniahertsegovinalaisiin perinteisiin keskittyvän matkailun sekä terveystatkailun. Terveystatkailua esiintyy jo jonkin verran maassa muun muassa hamamien eli turkkilaisten saunojen muodossa, mutta myös muut terveystatkailun muodot saattaisivat olla toteutettavissa. Erään vastaajan mukaan tulevaisuuden trendeinä Bosnia ja Hertsegovinan matkailussa voisi hyödyntää maan runsaita ja puhdaita vesistöjä sekä ruokakulttuuria, joka on mielenkiintoinen sekoitus turkkilaisia ja itäeurooppalaisia makuja.

## 8 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa tutkimustulokset kootaan yhteenvedoksi ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Tutkimustulokset esitellään myös selkeän SWOT-analyysin avulla, josta nähdään Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalin vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat.

### 8.1 SWOT-analyysi

Kokoavaa nelikenttänalyysia ja toiselta nimeltään SWOT-analyysia käytetään arvioimaan ja analysoimaan mitä tahansa ilmiötä tiivistämällä, kokoamalla ja yhdistämällä sisäiset tekijät sekä toimintaympäristön tekijät toisiinsa. Analyysin nimi ja sisältö koostuvat englanninkielisistä sanoista Strengths, Weaknesses, Opportunities ja Threats, joiden mukaan eri tekijät luokitellaan omiin osa-alueisiinsa. Analyysissa tarkastellaan sisäisiä tekijöitä, joihin pystyy itse vaikuttamaan sekä ulkoisia tekijöitä, jotka jäävät omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Vahvuudet auttavat menestymään sekä pääsemään haluttuun päämäärään ja heikkoudet tietenkin vaikuttavat päinvastaisella tavalla. Mahdollisuudet ja uhat kertovat tulevaisuuden näkymistä ja siitä, mihin kannattaa panostaa ja mitä välttää, jotta menestymisen edellytykset olisivat taatut. (Turun kauppakorkeakoulun PK-Instituutti 2010.)

Pelkkä vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien määrittely ei kuitenkaan riitä, sillä se on vasta tarkastelua, jonka jälkeen päätetään, mitä toimenpiteitä analyysin perusteella tulisi tehdä. Kun teoriaosio on valmis, on se pantava käytäntöön ja toimittava analyysin antaman suunnan mukaan ottamalla huomioon kaikki yksityiskohdat. Jos analyysimenetelmää halutaan hyödyntää mahdollisimman hyvin, ovat silloin johtopäätökset sekä jatkotoimenpiteiden suunnittelu paljon tärkeämpiä analysointikohteen tehokkaampien tulevaisuuden strategioiden kannalta kuin eri osatekijöiden määrittely. (Turun kauppakorkeakoulun PK-Instituutti 2010.)



<b>Vahvuudet</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>○ Puhdas, koskematonta luonto</li> <li>○ Rikas kulttuuri</li> <li>○ Vaiheikas historia</li> <li>○ Monikulttuurisuus</li> <li>○ ”Hiomaton timantti” - ei liikaa matkailijoita</li> <li>○ Paikalliset vieraanvaraisia ja ystävällisiä</li> </ul>	<b>Heikkoudet</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>○ Epävakaa poliittinen ja taloudellinen tilanne</li> <li>○ Ammattitaidottomuus matkailualalla</li> <li>○ Puutteellinen infrastruktuuri</li> <li>○ Valtio ei tue matkailuelinkeinoja</li> <li>○ Lainsäädäntö ei tue matkailun kehitystä eikä kannusta yrittäjyyteen</li> <li>○ Yhteistyö eri matkailuelinkeinon harjoittajien välillä olematonta</li> <li>○ Ei EU-jäsenvaltio</li> <li>○ Miinakentät potentiaalisilla matkailualueilla</li> </ul>
<b>Mahdollisuudet</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>○ Matkailumarkkinoinnin kehittäminen</li> <li>○ Matkailualan koulutuksen lisääminen</li> <li>○ Yrittäjyyteen kannustaminen</li> <li>○ Potentiaalisten teemojen hyödyntäminen matkailualueilla</li> </ul>	<b>Uhat</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>○ Naapurimaiden kuten Kroatian suurempi vetovoima lomakohteena</li> <li>○ Etnisten ryhmien jakautuneisuus</li> <li>○ Epätietoisuus tulevaisuudesta</li> <li>○ Turvallisuus ei länsimaista tasoa</li> <li>○ Korruptio</li> </ul>

Taulukko 1: SWOT-analyysi Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalista.

Yhteenvedo ja johtopäätökset muodostuvat kaikista eri menetelmistä saatujen tutkimustulosten tiivistämisestä ja jäsentämisestä, mistä saatuja tietoja hyödynnettiin jo edellä mainittujen tutkimuskysymysten vastausten analysoinnissa. Kuviossa 5 näkyy SWOT-analyysin avulla tuotettu taulukko, jossa tutkimustulokset on luokiteltu neljään eri kategoriaan selkeyttämään lopputulosta ja helpottamaan tutkimustulosten analysointia. Saatujen tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että teemahaastattelun ja nykytila-analyysin tulokset korreloivat selvästi tutkijoiden omien henkilökohtaisten havaintojen kanssa.

Jo tutkimuksen alkuvaiheessa oli selvää, että Bosnia ja Hertsegovinan tämänhetkessä matkailun tilassa on paljon parantamisen varaa. Syitä löytyi monia, mutta niistä ongelmallisimpina esiin tuli sekä taloudellinen että poliittinen tilanne, josta suurimman huomion vei poliittiset päättäjät, jotka eivät ole vielä ymmärtäneet kuinka suuri hyöty matkailualaan investoimisesta olisi maan taloudelle. Jotta infrastruktuuri, matkailustrategia, koulutusjärjestelmä, lainsäädäntö ja yhteistyö eri tahojen, kuten matkailuelinkeinon harjoittajien ja poliittisten päättäjien välillä saataisiin kehittymään, tarvitaan siihen välttämättömästi valtion tukea. Viime aikoina Bosnia ja Hertsegovinan kiinnostus EU-jäsenyydestä on saanut valtiota vähen-

tämään byrokratiaa ja yksityistämään julkisia palveluita, mutta paljon on silti vielä tehtävää. EU-jäsenyys olisi varmasti positiivinen asia myös matkailullisen saavutettavuuden kannalta.

Tie- ja rautatieverkoston rakentaminen, palvelujen parantaminen kaikilla osa-alueilla majoi-  
tustarjonnasta terveydenhuoltoon, matkailun palveluita tuottavien koulutusmahdollisuuksien  
lisääminen ja tällä tavoin maan matkailun edistäminen ja siihen liittyvät erilaiset järjestelyt  
edellyttävät halua ja osaamista matkailualan tuntemukseen ja yksimielisyyttä tulevaisuuden  
tavoitteista. Näiden toimien avulla matkailuelinkeino saataisiin elvytettyä ja mahdollisuudet  
kannattavammalle tulevaisuudelle luotua. Koko maan tulevaisuus on silti vielä tänäkin päivä-  
nä epävarma eikä matkailun kehittäminen ole tietenkään etusijalla, kun priorisoidaan toimia  
maan talouden vakauttamiseksi, korruption vähentämiseksi ja yhteiskunnan eheyttämiseksi.

Matkailijoiden turvallisuus nousee myös yhtenä kyseenalaisena tekijänä matkailun kehityksen  
kannalta. Vaikka turvallisuus Bosnia ja Hertsegovinassa ei olekaan länsimaista tasoa, ei maa  
silti ole vaarallinen matkakohde. Sodan arvet ovat tietysti vielä näkyvillä ja hyvin tiukasti  
kaikkien bosniahertsegovinaalaisten muistissa. Välillä nämä muistot konkretisoituvat eri etnis-  
ten ryhmien välisiksi konflikteiksi, mutta silti jälleenrakennus, uusi alkua ja paremmat ajat  
ovat nykypäivää ja sota-aika jo taakse jäänyttä elämää. Niin kuin naapurimaat Kroatia ja Ser-  
bia, tulisi Bosnia ja Hertsegovinankin päästä irti leimastaan sotatantereena. Miinoitetut alu-  
eet sekä yhä elävät erimielisyydet etnisten ryhmien välillä ovat tietenkin esteenä ja uhkana  
Bosnia ja Hertsegovinan valtion kehittymiselle ja turvallisuudelle sekä näin ollen vaikuttavat  
myös matkailun kasvamiseen.

Bosnia ja Hertsegovinasta löytyisi runsaasti käyttökelpoista matkailupotentiaalia, jota ei osa-  
ta vielä arvostaa. Kulttuurin, historian ja seikkailun nälkäisille matkailijoille maa olisi loistava  
matkakohde, mutta tällä hetkellä se tuntuu historiansa vuoksi olevan vielä pelottava ja epä-  
varma kohde varsinkin vanhemmille sukupolville. Nuoret ovat nykyisin seikkailunhaluisempia  
ja ennakkoluulottomampia matkustamaan maahan kuin maahan ja sen vuoksi Bosnia ja Hert-  
segovina on jo nyt suosittu kohde varsinkin reppumatkailijoiden keskuudessa. Tilastojen ja  
asiantuntijoiden lausuntojen mukaan Bosnia ja Hertsegovina on kuitenkin kehittymässä niin  
taloudellisesti kuin turvallisuutensa osalta ja matkailijamäärät ovat olleet nousussa viime  
vuosina. Bosnia ja Hertsegovinasta uskotaan tulevaisuudessa kehittyvän suosittu matkailumaa  
ja sen uskotaan saavan laajaa näkyvyyttä ympäri maailmaa hyvinkin potentiaalisena matka-  
kohteena muiden Balkanin maiden joukossa.

Tutkijoiden saamien tulosten ja omien analysointien mukaan Bosnia ja Hertsegovinan tulisi  
panostaa enemmän ulkomaille, etenkin muualle Eurooppaan suuntautuvaan kauaskantoisem-  
paan matkailumarkkinointiin sekä matkailustrategian suunnitteluun ja löytää omat kannatta-  
vimmat vetovoimatekijänsä sekä parantaa saavutettavuutta niin maan sisällä kuin ulkopuolel-

lakin. Nykyään suurin osa matkailijoista saapuu Bosnia ja Hertsegovinaan naapurimaista Kroatista, Serbiasta ja Sloveniasta, samalla kun muista maista tulevien matkailijoiden määrä on roimasti pienempi. Markkinoinnin kohdistaminen kauemmas on siis ehdottoman tärkeää tällä hetkellä kuin myös matkailijoiden yöpymismäärien saaminen nousuun yhdestä tai kahdesta yöstä useampaan.

Erilaisia teemoja tarkastellessa ensimmäisenä huomattiin, että Bosnia ja Hertsegovinan historialliset alueet ovat todella mielenkiintoisia, ja sotaa tulisi hyödyntää enemmän, sillä se tuntuu kiinnostavan matkailijoita ympäri maailmaa. Vuoristot ja vesistöt luovat hyvät mahdollisuudet monenlaisiin urheilullisiin aktiviteetteihin ja kulttuurista voi nauttia lähes ympäri maata. Näin ollen vetovoimaisimmat teemat Bosnia ja Hertsegovinassa ovat kulttuuri-, seikkailu- ja liikuntamatkailu sekä musta matkailu, sillä maasta löytyy näihin kaikkiin ensiluokkaiset ja monipuoliset puitteet, vaikka töitä näiden teemamatkojen organisoinnin eteen on vielä tehtävänä.

Mahdollisia ja käytännössä toteutettavissa olevia teemamatkoja tutkittaessa yhdestä tutkijoiden ideasta syntyi ajatus maan sisäisestä kierto- ja yhdistelmämatkailusta, jossa samantyyllisiä teemoja liitetään toisiinsa monipuolistamaan elämystä matkan aikana. Bosnia ja Hertsegovinaan sopivia yhdistettyjä teemoja voisi olla esimerkiksi perinnematkailu ja luontomatkailu, liikuntamatkailu ja seikkailumatkailu sekä kulttuurimatkailu ja musta matkailu. Eri teemojen yhdisteleminen voisi olla hyvä vaihtoehto, jossa pystyy kokemaan ja näkemään useampia kohteita lyhyemmässä ajassa ja tähän tarkoitukseen Bosnia ja Hertsegovina olisi hyvä kohde pienen kokonsa vuoksi. Nyt kovin ajankohtainen ekomatkailu, johon Bosnia ja Hertsegovinan valtiokin on sanonut panostavansa, olisi hyvinkin potentiaalinen yksittäinen teemamatkailun muoto Bosnia ja Hertsegovinassa toteutettavaksi.

Teemamatkojen järjestelyt vaativat aikaa ja ammattitaitoa, vaikka mahdollisuuksia on monia, on ongelmana yleensä vain niiden toteuttaminen teoriasta käytäntöön. Tutkijat uskovat, että matkailu Bosnia ja Hertsegovinassa on vasta aluillaan ja odotettavissa on lähivuosina ainoastaan nousua kohti parempaa matkailumaata. Toivon mukaan uudet sukupolvet ymmärtävät hyödyntää ja arvostaa luonnonvarojaan ja historiaansa oikealla tavalla.

## 9 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen edetessä tutkijoiden mieleen tuli myös joitakin jatkotutkimusehdotuksia, joita ei pystytty yhdistämään tähän tutkimukseen ehdotuksien sisällön laajuuden takia. Tämän tutkimuksen tulosten jälkeen, kun matkailun tämänhetkinen tilanne on selvitetty, olisi aika kartoittaa miten asioita voisi parantaa ja miten päästäisiin jatkamaan matkailun kehitystä oikeaan suuntaan. Jatkotutkimusehdotuksina ajankohtaisimpina nousi mieleen koko maan katta-

van laajamittaisen matkailustrategian suunnittelu, mutta siihen vaadittaisiin tietysti yhteistyötä monilta eri tahoilta, rahoitusta ja paljon enemmän aikaa. Hieman pienemmässä mittakaavassa olisi mahdollista toteuttaa matkailumarkkinoinnin suunnitelma tämän tutkimuksen tulosten pohjalta. Sekä matkailustrategia että matkailumarkkinointi Bosnia ja Hertsegovinassa näyttivät olevan molemmat hyvin vajavaisia, vaikka matkailun suosiota ollaankin aktiivisesti kasvattamassa.

Tässä tutkimuksessa tutkijat eivät kehitelleet yhtään valmista teemamatkaa Bosnia ja Hertsegovinaan, vaikka ehdotuksia potentiaalsiin, maahan sopiviin teemoihin löydettiin. Tämän vuoksi yhtenä jatkotutkimusehdotuksena esiin nousi myös jonkinlaisen yksittäisen tai useamman kilpailukykyisen teemamatkan tuotteistaminen, markkinointi, segmentointi ja koko tuotekehitysprosessin esittely tutkimusaiheena. Esimerkkinä tällaisesta teemamatkailutuotteesta voisi olla vaikka aktiivinen seikkailuloma. Se pitäisi sisällään kaikkea koskenlaskusta vuorikiipeilyyn ja patikointiin karuissa vuoristo-olosuhteissa. Tavoitteena tietenkin olisi teemamatkan olevan niin realistinen ja toimiva konsepti, että sen toteuttaminen käytännössä olisi mahdollista. Teemamatkan tuotteistaminen jatkotutkimuskohteena täydentäisi erinomaisesti tätä tutkimusta ja jatkaisi siitä mihin tässä tutkimuksessa jäätin.

## 10 Tutkimusprosessin arviointi

Tässä luvussa arvioidaan koko tutkimuksen kulkua henkilökohtaisen kehityksen näkökulmasta sekä tarkastellaan tutkimustulosten paikkansa pitävyyttä. Luvussa pohditaan kaikkea tutkimuksen aikana opittua ja tutkimusprosessin sujuvuutta. Lopuksi arvioidaan myös tutkimuksen reliabiliteettia ja validiteettia.

### 10.1 Henkilökohtaisen kehityksen arviointi

Kokonaisuudessaan tutkimus osoittautui oletettua pidemmäksi ja työläämmäksi prosessiksi. Työn valmistumisen pitkittyminen johtui suurimmaksi osaksi siitä, että tutkimuksen rajausta, tavoitteita ja toteutusta muutettiin muutamaan kertaan prosessin aikana. Myös sopivien haastateltavien löytäminen ja teemahaastattelun vastauksien saaminen haastateltavilta osoittautui luultua hitaammaksi prosessiksi.

Tutkimuksen työstämisessä ajoittain ilmenneet hankaluudet ja vastoinkäymiset vaativat ongelmanratkaisukykyä sekä kykyä muuntaa tutkimuksen toteutusta prosessin aikana vaikuttamatta negatiivisesti työn laatuun ja lopputulokseen. Ennalta arvaamattomat muutokset ja niihin sopeutuminen maksimoivat kuitenkin ammatillisen osaamisen kehittymisen.

Siitä huolimatta, että vastoinikäymiset tuntuivat välillä lähes ylitsepääsemättömiltä, toi niiden ratkaiseminen kuitenkin tutkimuksen työstämiseen lisää motivaatiota ja onnistumisentunteita. Erityisen positiivista on saada mahdollisuus kehittää omaa ammattitaitoaan tutkimalla aiheita, jota kohtaan tuntee aitoa mielenkiintoa.

Tutkimusprosessi opetti kärsivällisyyttä, ajankäytön hallintaa, yllättäviin muutoksiin sopeutumista, innovatiivisuutta, teorian ja käytännön yhdistämistä sekä luovuutta. Myös teoriapohjan, havainnoinnin sekä teemahaastattelun tulosten yhteensovittaminen vaati kokonaiskuvan hahmottamistaitoa, josta tulee varmasti olemaan hyötyä tulevaisuudessa ammatillisessa mielessä.

Näin jälkikäteen ajateltuna tutkimuksen aiheen rajausta olisi pitänyt suunnitella hieman tarkemmin ennen tutkimusprosessin aloittamista, jotta työn kokonaiskuva olisi ollut selkeämpi tutkijoille jo heti alusta alkaen ja joiltakin ylimääraisiltä töiltä oltaisi välttytty. Kokonaisuudessaan tutkimustavoitteet koetaan saavutetuiksi ja lopputulokseen voidaan olla tyytyväisiä. Tutkimusprosessin myötä kiinnostus aiheita kohtaan on syventynyt ja toiveena onkin, että tulevaisuudessa työn tuomaa asiantuntijuutta Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalia kohtaan voisi aidosti hyödyntää maan matkailun kehittämisessä.

## 10.2 Reliabiliteetti ja validiteetti

Reliabiliteetilla viitataan tutkimuksen luotettavuuteen eli käytetyn tutkimusmenetelmän soveltuvuuteen tuottaa tavoiteltuja tuloksia. Reliabiliteettia voidaan vahvistaa pyrkimällä havainnoimaan ilmiötä usealla eri tavalla ja vertaamalla tuloksia keskenään. Tutkimusmenetelmää voidaan pitää reliabelina eli luotettavana, vaikka itse tutkimus ei osoittautuisikaan validiksi eli päteväksi. (Virtuaali Ammattikorkeakoulu 2007a.) Kirjan ”Research Methods for Business Students” mukaan tutkimuksen reliabiliteettia voidaan arvioida seuraavan kolmen kysymyksen avulla: Tuottaako tutkimus samat tulokset myös muissa olosuhteissa? Saavatko muut tutkijat samanlaisia tutkimustuloksia? Ja selviääkö tutkimuksesta miten johtopäätöksiin päädyttiin? (Saunders, Lewis & Thornhill 2003, 101.)

Validiteetilla viitataan tutkimuksen pätevytyteen eli tutkimusmenetelmän kykyyn selvittää luotettavasti tutkimusongelma tai tutkimuskysymykset. Validiteetti on arvioitavissa vertaamalla tutkimustulosta tiedossa olevaan todelliseen tietoon tutkittavasta ilmiöstä. Mikäli tutkimustuloksista saatu tieto vastaa vallitsevaa teoriaa tai pystyy tarkentamaan sitä, voidaan tulosta pitää validina. (Virtuaali Ammattikorkeakoulu 2007b.)

Tutkimuksen teoriapohjan validiteetti pyrittiin takaamaan käyttämällä monipuolisesti luotettavia lähteitä, jotka täydensivät toinen toisiaan. Erityisesti osiossa, jossa käsitellään Bosnia ja Hertsegovinan historiaa ja kulttuuria, on ollut tärkeää valita useampia mahdollisimman puo-

lueettomia lähteitä, sillä näkemykset esimerkiksi sodan kulusta 1990-luvulla vaihtelevat jonkin verran lähteestä riippuen.

Sekä nykytila-analyysin että teemahaastattelun toteutus haastattelukysymyksineen ja vastauksineen pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman tarkasti, jotta tutkimus olisi validi. Haasteita validiteetille loivat esimerkiksi kyselyn ja teemahaastattelun toteuttaminen sähköisesti, vastaajien vähyys, teemahaastattelun vieraskielisyys sekä tutkijoille että haastateltaville sekä takaamattomuus vastaajien tietojen oikeellisuudesta. Erityisesti nykytila-analyysin tuloksien validius ei ollut aivan toivotunlainen, sillä kyselyyn vastanneiden yritysten matkatarjonta ja tulevaisuudennäkymät Balkanille laajentamisesta eivät täysin kohdanneet Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalin kanssa.

Toisaalta taas sekä teemahaastattelun että nykytila-analyysin validiutta ja reliabiliutta pyrittiin kasvattamaan tekemällä kyselylomakkeesta lyhyt ja selkeä, sekä testaamalla molemmat kyselyt etukäteen useammalla eri koehenkilöllä. Tutkimuksen lähdeaineistona on myös pyritty käyttämään ainoastaan luotettavaa alan kirjallisuutta sekä virallisia sähköisiä sivustoja. Teemahaastatteluun valitut vastaajat edustavat kaikki alansa ammattilaisia Bosnia ja Hertsegovinassa ja kaikilla heillä on vankkaa kokemusta ja tietoa maansa historiasta ja nykytilanteesta niin matkailualalla kuin yleisesti ottaenkin.

Teemahaastattelun reliabiliteetista kertoo haastateltavien lähes yhdenmukaiset vastaukset siitä huolimatta, että kukin haastateltava vastasi kyselyyn itsenäisesti, eikä saanut vaikutteita muilta vastaajilta. Tieteellisessä tutkimuksessa tulee kuitenkin huomioida tutkijoiden inhimillisyys, jolla tarkoitetaan tutkijoiden omien asenteiden vaikutusta ja yksilöllistä tapaa nähdä ja kokea tutkimuskohde. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että tutkijasta riippuen tulkintaerimielisyydet voivat olla hyvinkin suuria jopa tosiasioista, koska koemme ja näemme asioita eri tavalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 279.)

Oletettavaa kuitenkin on, että myös muut tutkijat ja samaan aiheeseen liittyvät tutkimukset tuottaisivat samoja tuloksia, sillä tutkijat pyrkivät objektiivisuuteen koko tutkimusprosessin ajan. Objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija pyrkii ilman ulkopuolisia vaikutuksia tuottamaan tutkimuksen, joka on muiden tutkijoiden toistettavissa. (Hirsjärvi ym. 2000, 279.) Haastatteluolosuhteet olivat neutraalit, sillä tutkijat eivät olleet läsnä vastaustilanteessa, eivätkä sitä kautta voineet vaikuttaa haastateltavien näkemyksiin. Myös haastattelukysymykset pidettiin mahdollisimman neutraaleina, jotta ne eivät johdattelisi vastaajia tietynlaisiin vastauksiin. Yleisesti ottaen tutkijat pitävät tutkimusta olosuhteisiin nähden suhteellisen validina ja reliabelina. Muita vastaavia tutkimuksia ei kuitenkaan ole tehty, joten tulosten vertailu tutkimusten kesken on tällä hetkellä mahdotonta.

## Lähteet

### Kirjalliset lähteet

Beard, C., Leckie, S., Pomfret, G. & Swarbrooke, J. 2003. Adventure Tourism - The new frontier. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Clancy, T. 2010. Bosnia and Herzegovina. Bradt travel guides. 3. painos. Chalfont St. Peter: Bradt Travel Guides Ltd.

Clancy, T. 2009. Travellers Bosnia, Serbia & Montenegro. 2. painos. Peterborough United Kingdom: Thomas Cook Publishing.

Davidson, R., Holloway, J. & Humphreys, C. 2009. The Business of Tourism. 8. painos. Essex: Pearson Education Limited.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6. painos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.

Kananen, J. 2008. Kvali - Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Karjalainen, E. & Valta, R. 2000. Balkan kolkuttaa Euroopan omaatuntoa. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Matkailijan maantieto 2001. Porvoo: Bookwell Oy.

Richards, G. 2007. Cultural Tourism. Global and local perspectives. New York: The Haworth Hospitality Press.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill A. 2003. Research Methods for Business Students. 3. painos. Essex: Pearson Education Limited.

Torsti, P. 2007. Sankarimatkailijan Slovenia, Kroatia & Bosnia ja Hertsegovina. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Verhelä, P & Lackman, P. 2003. Matkailun ohjelmapalvelut. Matkailuelämyksen tuottaminen ja toteuttaminen. Porvoo: WSOY.

Vuoristo, K. 2002. Matkailun muodot. 3. painos. Porvoo: WS Bookwell.

### Sähköiset lähteet

Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011. Tourism Statistic. Viitattu 20.3.2011.  
[http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR\\_2010M12\\_001\\_01-BH.pdf](http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR_2010M12_001_01-BH.pdf)

BH Tourism 2011. Economy. Viitattu 16.2.2011.  
<http://www.bhtourism.ba/eng/economy.wbsp>

CIA B&H 2011a. Government. Viitattu 10.2 2011.  
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>

CIA B&H 2011b. Introduction. Viitattu 10.2 2011.  
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>

Embassy of Bosnia and Herzegovina. Washington, DC. Viitattu 8.8.2011.  
[http://www.bhembassy.org/bosnia\\_and\\_the\\_us.html](http://www.bhembassy.org/bosnia_and_the_us.html)

Encyclopedia Britannica 2011. Axis Powers. Viitattu 8.2.2011.  
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/46315/Axis-Powers>

Encyclopedia of Nations 2011. B&H location, size and extent. Viitattu 25.1.2011  
<http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Bosnia-and-Herzegovina-LOCATION-SIZE-AND-EXTENT.html>

Euromonitor International 2010. Travel and Tourism in Bosnia-Herzegovina. Viitattu 25.2.2011. [http://www.euromonitor.com/Travel\\_And\\_Tourism\\_in\\_Bosnia\\_Herzegovina](http://www.euromonitor.com/Travel_And_Tourism_in_Bosnia_Herzegovina)

Everyculture 2011. Bosnia & Herzegovina. Viitattu 25.1.2011.  
<http://www.everyculture.com/Bo-Co/Bosnia-and-Herzegovina.html>

Homeaway 2011. Globaali gastronominen turismi. Viitattu 14.2.2011.  
<http://www.homeaway.fi/index.cfm/tgt/inspiration-Ruokamatkat>

Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006. Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & toimenpide-ohjelma vuosille 2007-2013. Viitattu 20.2.2011.  
[http://ktm.elinar.fi/ktm\\_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?opendocument](http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?opendocument)

Kleemola, A. 2004. Teemamatkailusanasto. Vaasan yliopisto, viestintätieteiden laitos. Viitattu 8.2.2011. <http://lipas.uwasa.fi/termino/WasaTerm/teemamatkailu/index.html>  
 Matkapaletti. 2011a. Etusivu. Viitattu 23.2.2011. <http://matkapaletti.fi/>

Metsähallitus 2010. Luontomatkailu. Viitattu 20.2.2011.  
<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/Rakennerahastohankkeet/Kestavaluontomatkailusaaristomerella/Luontomatkailu/Sivut/Luontomatkailu.aspx>

Nygård, M. 2009. MTV3. Unohda rantaloma, ota järjestetty teemamatka. Viitattu 2.4.2011.  
<http://www.mtv3.fi/matkailu/ulkomaat/artikkeli.shtml/908840/unohda-rantaloma-ota-jarjestetty-teemamatka>

Stone, P. 2010. The Dark Tourism Forum. University of Central Lancashire. Viitattu 14.2.2011. <http://pages.123-reg.co.uk/pstone1-995478/dark-tourism.org/index.html>

Tilastokeskus 2011. Käsitteet ja määritelmät. Viitattu 2.2.2011.  
<http://www.stat.fi/til/matp/kas.html>

Turun kauppakorkeakoulun PK-Instituutti 2010. Etälukio. Yrittäjyysväylä. 2.2.5. Synteesi. Viitattu 2.8.2011.  
<http://www2.edu.fi/yrittajyysvayla/?page=223>

Ulkoasianministeriö 2011. B&H: Matkustustiedote. 23.2.2011.  
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=65725&nodeid=15735&contentlan=1&culture=fi-FI>

Ulkoasiainministeriö 2006. Bosnia ja Hertsegovina. 5.2.2011.  
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=17283>

Virtuaali Ammattikorkeakoulu 2007a. Tutkimuksen reliabiliteetti. Viitattu 10.5.2011.  
<http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464185783/1194413792643/1194415307356.html>



Virtuaali Ammattikorkeakoulu 2007b. Tutkimuksen validiteetti. Viitattu 10.5.2011.  
<http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464185783/1194413809750/1194415367669.html>

World Travel Guide 2010. Bosnia and Herzegovina. Culture and history. Viitattu 27.1.2011.  
<http://www.worldtravelguide.net/bosnia-and-herzegovina/history-and-culture>

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2011. KvaliMOTV. 6.3.2 Teemahaastattelu. Viitattu 15.8.2011. [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6\\_3\\_2.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html)

Ympäristö 2007. Luontomatkailu. Viitattu 9.2.2011.  
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=700&lan=fi>

#### Julkaisemattomat lähteet

Celik, A. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. Hostel City Center Sarajevo.

Dedic, A. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. Turisticka agencija Almira Travel.

Maglajlic, T. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. Hostel Mills.

Rosenqvist, E. 2010. Hautausmaamatkailu Helsingissä. Laurea ammattikorkeakoulu. Laurea Kerava. Opinnäytetyö.

Vlajcic, A. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. Insider.

#### Kuvat

Kuva 1. Tutkimuskohteen sijainti Euroopassa. Viitattu 17.2.2011.  
<http://www.capljinaerfund.com/>

Kuva 2. CIA 2011a. Tutkimuskohteen Kartta. Viitattu 17.2.2011.  
[https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate\\_bk.html](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_bk.html)

Kuva 3. CIA 2011b. Bosnia ja Hertsegovinan virallinen lippu. Viitattu 17.2.2011.  
[https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/flags/flagtemplate\\_bk.html](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/flags/flagtemplate_bk.html)

Kuva 4. Kravican vesiputoukset. Teliö 2010.

Kuva 5. Don't forget '93 -muistomerkki Mostarissa. Teliö 2010.

Kuva 6. Sodassa menehtyneiden hautakiviä Sarajevossa. Teliö 2010.

Kuva 7. Uskonnot kohtaavat: moskeija ja kirkko Mostarissa. Viitattu 5.5.2011.  
[http://litscapeart.com/Artist/166/Michael\\_Short/Minarets\\_and\\_Church\\_Towers\\_Symbolise\\_Religions\\_of\\_Former\\_Turkish\\_Town\\_Mostar\\_Bosnia\\_Herzegovina.html](http://litscapeart.com/Artist/166/Michael_Short/Minarets_and_Church_Towers_Symbolise_Religions_of_Former_Turkish_Town_Mostar_Bosnia_Herzegovina.html)

Kuva 8. Koskenlaskua Bosnia ja Hertsegovinassa. World Culture Tourism 2011. Viitattu 10.8.2011. <http://seeworldtour.blogspot.com/2010/05/history-of-bosnia-and-herzegovina.html>

Kuva 9. Patikointia Bosnia ja Hertsegovinassa. World Culture Tourism 2011. Viitattu 10.8.2011.  
<http://seeworldtour.blogspot.com/2010/05/history-of-bosnia-and-herzegovina.html>

Kuva 10. Talviurheilua Bjelašnica- vuorella. Localyte. Nile Guide 2011. Viitattu 10.8.2011.  
[http://www.localyte.com/places-to-visit/Bosnia%2Band%2BHerzegovina--Federation%2Bof%2BBosnia%2Band%2BHerzegovina--Sarajevo?&st\[\]=1161&tag\[\]=](http://www.localyte.com/places-to-visit/Bosnia%2Band%2BHerzegovina--Federation%2Bof%2BBosnia%2Band%2BHerzegovina--Sarajevo?&st[]=1161&tag[]=)

#### Kuviot

Kuvio 1. Maslowin tarvehierarkia. Kuluttajavirasto 2011. Viitattu 11.2.2011.  
<http://www.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/kuluttajakasvatus/mainonta-ja-kaupallinen-media/tietoa-mainonnasta/tarpeet-ja-motiivit/>

Kuvio 2. Nelijako. Vuoristo, K. 2002. Matkailun muodot. 3. painos. Porvoo: WS Bookwell.

Kuvio 3. Saapuvat matkailijat ja yöpymiset kuukausittain Bosnia ja Hertsegovinassa vuonna 2010. Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011. Viitattu 12.5.2011.  
[http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR\\_2010M12\\_001\\_01-BH.pdf](http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR_2010M12_001_01-BH.pdf)

Kuvio 4. Saapuvat matkailijat suosituimmista kävijämaista Bosnia ja Hertsegovinassa joulukuussa 2010. Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina 2011. Viitattu 12.5.2011.  
[http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR\\_2010M12\\_001\\_01-BH.pdf](http://www.bhas.ba/saopstenja/TUR_2010M12_001_01-BH.pdf)

#### Taulukot

Taulukko 1. SWOT-analyysi Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalista. Teliö, T & Wallenius, L. 2011.

## Kuvat

Kuva 1: Tutkimuskohteen sijainti. ....	15
Kuva 2: Tutkimuskohteen kartta .....	15
Kuva 3: Bosnia ja Hertsegovinan virallinen lippu .....	16
Kuva 4: Sodassa menehtyneiden hautakiviä Sarajevossa .....	19
Kuva 5: Don't forget '93 -muistomerkki Mostarissa .....	20
Kuva 6: Kravican vesiputoukset .....	21
Kuva 7: Uskonnot kohtaavat Mostarissa: moskeija ja kirkko .....	22
Kuva 8: Koskenlaskua Bosnia ja Hertsegovinassa. ....	28
Kuva 9: Patikointia Bosnia ja Hertsegovinassa. ....	28
Kuva 10: Talviurheilua Bjelašnica -vuorella .....	29

## Kuviot

Kuvio 1: Tarvehierarkia .....	10
Kuvio 2: Nelijako .....	10
Kuvio 3: Saapuvat matkailijat ja yöpymiset kuukausittain Bosnia ja Hertsegovinassa vuonna 2010. ....	25
Kuvio 4: Saapuvat matkailijat suosituimmista kävijämaista Bosnia ja Hertsegovinassa joulukuussa 2010 .....	26

## Taulukot

Taulukko 1: SWOT-analyysi Bosnia ja Hertsegovinan matkailupotentiaalista. ....	41
--	----

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelu

13.3.2011

Hello,

We are two students from Finland and we are studying hospitality management in Laurea University of Applied Sciences. We are currently doing a research about the theme tourism potential in Bosnia-Herzegovina and we would be very grateful if You could answer to the questions below. Thank You in advance. We appreciate your help very much.

1. What do You think about the current situation in the travel industry in Bosnia-Herzegovina?
2. How has the travel industry developed in recent years in Bosnia-Herzegovina?
3. What are the strengths from the travel industry's perspective in Bosnia-Herzegovina? What about from the perspective of different themes in tourism for example:
  - food tourism
  - culture tourism
  - dark tourism (traveling to sites associated with death and suffering)
  - adventure tourism
  - nature tourism
  - sport tourism
4. What are the weaknesses in the travel industry in Bosnia-Herzegovina?
5. Have You had travelers from Finland as Your clients and how has the amount of Finnish travelers developed over the years?
6. Which countries do You see as your biggest threat when it comes to the travel industry?

**7. How would You develop Bosnia-Herzegovina's travel industry?**

**8. How do You see the future in the travel industry in Bosnia-Herzegovina and what kind of new themes (apart from the ones mentioned above) do You see as potential trends in the future?**

Sincerely yours,

Laura Wallenius & Teija-Marja Teliö